

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

ANNE BABA TUTUMLARI İLE OKUL ÖNCESİ DÖNEM

ÇOCUKLARININ İLETİŞİM BECERİLERİ

ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Emine Bilge ALTUNOK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Abdülkadir KABADAYI

Konya-2019

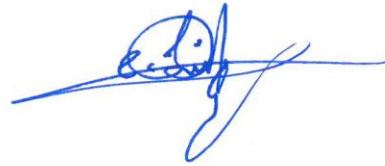
BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Bilge ALTUNOK
	Numarası	158302021010
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Okul Öncesi Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Anne Baba Tutumları ile Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

17/05/2019

Emine Bilge ALTUNOK

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Bilge ALTUNOK
	Numarası	158302021010
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Okul Öncesi Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdülkadir KABADAYI
	Tezin Adı	Anne Baba Tutumları ile Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Anne Baba Tutumları ile Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 17/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Doç. Dr. Abdülkadir KABADAYI	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Kamile ÖZER AYTEKİN	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Hatice DEVECİ ŞİRİN	

ÖNSÖZ

Araştırmamın genel amacı anne baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu araştırmanın gerçekleşmesinde birçok kişinin katkısı vardır.

Yüksek lisans eğitimim süresince bana her konuda yardımcı olan, bana vaktini ayıran, saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Abdülkadir KABADAYI'ya ve emeği geçen diğer hocalarıma,

Yardımlarını ve desteklerini çok gördüğüm, iyi ki hayatımdalar dediğim, kardeş bildiğim dostlarım; Esra İkbâl DANIŞAN'a, Büşra ÖZASLAN'a, Mervenur KOÇAK'a ve Esra HATİPOĞLU ŞANVERDİ'ye,

Lisans eğitimim boyunca bende emeği olan, güler yüzünü hiçbir zaman eksik etmeyen, yardımsever ve düşünceli teyzem Filiz DOĞRU ALTUNTAŞ'a, dünya tatlısı çocuklarına ve anneanneme,

Bu hayattaki maddi manevi destekçilerim olan, her zaman arkamda olduklarını bildiğim, benim için ellerinden geleni yapmaya çalışan, ilk öğretmenlerim olan, üzerimdeki emeklerini asla ödeyemeyeceğim, canımdan çok sevdiğim; babam Abdullah GÜCÜKORUÇ'a ve annem Hafise GÜCÜKORUÇ'a,

Varlığıyla bana mutluluk veren güzel kardeşim Ahsen GÜCÜKORUÇ'a,

Yanımda olduğu için her zaman şükrettiğim, varlığıyla hayatımı güzelleştiren, yorulduğum ve bunaldığım zamanlardaki en büyük destekçim, en büyük mutluluğum, eşim Oğuzhan ALTUNOK'a çok teşekkür ederim.

Bu araştırma en kıymetlilerime; canım oğluma ve sevgili eşime ithaftır.

Emine Bilge ALTUNOK

Elâzığ, 2019

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Bilge ALTUNOK
	Numarası	158302021010
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Okul Öncesi Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdülkadir KABADAYI
	Tezin Adı	Anne Baba Tutumları ile Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmanın evreni, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Elâzığ ve Diyarbakır’da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocuklardan ve anne babalarından oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise evrenden rasgele seçilen 300 çocuktan ve 320 anne babadan oluşmaktadır.

Araştırmada “Kişisel Bilgi Formu”, “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi” ve “İletişim Becerileri Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir.

Demografik değişkenlere göre “İletişim Becerileri Ölçeği”nin puan ortalamalarını karşılaştırmak amacıyla Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır. Anne baba tutumları ile iletişim becerileri arasındaki ilişki ise Spearman Korelasyonu uygulanarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; en çok “Demokratik Tutum”un benimsendiği ve en fazla “Sözlü İletişim Becerileri”nin kullanıldığı görülmektedir.

İletişim becerilerinde en düşük puan ortalamasının 36-48 aylık çocuklara ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İletişim becerilerinin; ailenin çocuk sayısına, çocuğun doğum sırasına, babanın öğrenim durumuna ve aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İletişim becerilerinin bazı alt ölçeklerinin; çocukların yaş grubuna, çocukların cinsiyetine, annenin öğrenim durumuna, annenin çalışma durumuna, ailenin ekonomik durumuna göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anne baba tutumları ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sadece, koruyucu anne baba tutumu ile sözel iletişim becerileri arasında negatif yönde düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, anne baba tutumları, iletişim becerileri

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Bilge ALTUNOK
	Numarası	158302021010
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Okul Öncesi Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Abdülkadir KABADAYI
	Tezin İngilizce Adı	The Examination of the Relationship Between Parental Attitudes with Communication Skills of Preschool Children

SUMMARY

The aim of this research is to investigate the relationship between parental attitudes and communication skills of preschool children.

Relational screening model was used in the research. The population of this study is composed of 36-72 months old children attending pre-school education institutions in Elâzığ and Diyarbakır in the 2017-2018 academic year and their parents. The sample of the study consisted of 300 children and 320 parents randomly selected from the universe.

“Personal Information Form”, “Parental Attitude Measurement Questionnaire” and “Communication Skills Scale” was used in the research. The data were analyzed with SPSS 22 program.

Mann-Whitney U Test and Kruskal-Wallis Test were used to compare the demographic variables and the score averages of "Communication Skills Scale". The relationship between parental attitudes and communication skills was analyzed by applying Spearman Correlation.

According to the results of the study; it is seen that the most adopted one was “the democratic attitude” and the most frequently used one was “verbal communication skills”.

It was concluded that the lowest point average of communication skills belonged to that children who are 36-48 months old.

It concluded that no significant difference was found between the number of children in the family, the birth order of the child, the education level of the father, the presence of the other person living with the family and the communication skills.

It concluded that significant difference was found between the age group of the children, the gender of the children, the education level of the mother, the working status of the mother, the economic status of the family and the some subscales of communication skills.

There has been no significant relationship between parental attitudes and communication skills. Only, there was found a statistically low negative correlation between protective parental attitudes and verbal communication skills.

Key Words: Preschool, parental attitudes, communication skills

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Varsayımlar.....	5
1.5. Sınırlılıklar.....	5
1.6. Tanımlar	5

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Okul Öncesi Dönemi.....	7
2.1.1. Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim.....	8
2.1.1.1. Sosyal Beceri	8
2.1.1.2. Sosyal Yeterlilik.....	9
2.1.2. Okul Öncesi Dönemde Duygusal Gelişim.....	9
2.2. Anne Baba Tutumları.....	10
2.2.1. İlgisiz (Serbest/Kaygısız/Reddedici) Anne Baba Tutumu.....	11
2.2.2. Aşırı Koruyucu (Müdahaleci) Anne Baba Tutumu.....	11
2.2.3. Otoriter (Yetkeci/Baskıcı) Anne Baba Tutumu.....	12
2.2.4. Demokratik (Eşitlikçi) Anne Baba Tutumu.....	12

2.2.5. Anne Baba Tutumlarını Etkileyen Faktörler.....	13
2.2.5.1. Çocuğun Cinsiyeti.....	13
2.2.5.2. Çocuğun Yaşı.....	13
2.2.5.3. Çocuk Sayısı ve Doğum Sırası.....	13
2.2.5.4. Anne Babanın Eğitim Durumu.....	14
2.2.5.5. Annenin Çalışması.....	14
2.2.5.6. Ailenin Ekonomik Durumu.....	14
2.2.5.7. Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığı.....	14
2.3. İletişim.....	15
2.3.1. İletişim Becerileri.....	15
2.3.1.1. Sözlü İletişim.....	16
2.3.1.2. Dinleme.....	17
2.3.1.3. Kendini Tanıma ve Kendini Açma.....	17
2.3.1.4. Empati	18
2.3.1.5. Sözsüz İletişim (Beden Dili).....	18
2.3.1.6. Etkili Tepki Verebilme.....	20
2.3.2. İletişim Engelleri	23
2.3.3. Anne Baba ve Çocuklar Arası İletişim.....	23
2.4. Okul Öncesi Dönemde Anne Baba Tutumları ve İletişim Becerileri ile İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	24
2.4.1. Okul Öncesi Dönemde Anne Baba Tutumları ile İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	24
2.4.2. Okul Öncesi Dönemde İletişim Becerileri ile İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	29

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	32
3.1. Araştırma Modeli.....	32
3.2. Evren ve Örneklem.....	32
3.3. Veri Toplama Araçları.....	32
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	33
3.3.2. Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi.....	33

3.3.2.1. Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinin Geçerliliği.....	34
3.3.2.2. Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinin Güvenilirliği.....	34
3.3.3. İletişim Becerileri Ölçeği.....	35
3.3.3.1. İletişim Becerileri Ölçeğinin Geçerliliği.....	35
3.3.3.2. İletişim Becerileri Ölçeğinin Güvenilirliği.....	36
3.4. Verilerin Toplanması.....	36
3.5. Verilerin Analizi.....	37

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM.....	43
4.1. 36-72 Aylık Çocukların İletişim Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular.....	43
4.2. Anne Baba Tutumları ile 36-72 Aylık Çocukların İletişim Becerileri Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular.....	55

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	59
-------------------------------	-----------

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
6.1. Sonuçlar.....	71
6.2. Öneriler.....	73
6.2.1. Uygulamacılara Yönelik Öneriler.....	73
6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	73

KAYNAKÇA.....	75
----------------------	-----------

EKLER	86
--------------------	-----------

Ek-1: Araştırma İzni Belgesi.....	86
Ek-2: Kişisel Bilgi Formu.....	87
Ek-3: Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi.....	88
Ek-4: İletişim Becerileri Ölçeği.....	91

ÖZGEÇMİŞ	92
-----------------------	-----------

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: Kişisel Bilgi Formunun Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı.....	37
Tablo-2: İletişim Becerileri Ölçeğinin Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı.....	39
Tablo-3: Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinden Alınan Puan Ortalamalarının Alt Ölçeklere Göre Dağılımı.....	40
Tablo-4: İletişim Becerileri Ölçeğinden Alınan Puan Ortalamalarının Alt Ölçeklere Göre Dağılımı.....	40
Tablo-5: İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçeklerinin Puan Ortalamalarının Normallik Testi.....	41
Tablo-6: Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinin Alt Ölçeklerinin Puan Ortalamalarının Normallik Testi.....	42
Tablo-7: Çocukların Yaş Gruplarına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	43
Tablo-8: Çocukların Cinsiyetlerine Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Bulguları.....	45
Tablo-9: Ailenin Çocuk Sayısına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	46
Tablo-10: Çocuğun Doğum Sırasına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	47
Tablo-11: Annenin Öğrenim Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	48

Tablo-12: Babanın Öğrenim Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	50
Tablo-13: Annenin Çalışma Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Bulguları.....	51
Tablo-14: Ailenin Ekonomik Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları.....	52
Tablo-15: Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Bulguları.....	54
Tablo-16: Baskıcı-Otoriter Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları.....	55
Tablo-17: Koruyucu Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları.....	56
Tablo-18: İlgisiz-Kaygısız Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları.....	57
Tablo-19: Demokratik Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları.....	58

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Doğum öncesi aylar ile 0-6 yaş arasındaki dönem, insan yaşamının temelidir. Çocuğun bu dönemde anne ile kurduğu ilişkinin onun gelecekteki sosyal ve duygusal yaşamını büyük ölçüde etkilediği belirtilirken, öğrenmelerin önemli bir bölümünün bu dönemde gerçekleştiği ifade edilir. Eğer erken dönemde gerekli ortam ve fırsatlar yaratılarak gelişimin tüm yönleri desteklenmezse, yaşamın diğer dönemlerinde eksikliklerin giderilmesi oldukça güç hatta olanaksız olmaktadır. İnsan yaşamının her döneminde olduğu gibi okul öncesi döneminde de en iyi biçimde ve uygun yaşantılarla geçirilmesi son derece önemlidir. Bu dönemde çocuğa sağlanacak yaşantıların türü ve niteliği yetişkinin ona verebileceği olanakların zenginliğine bağlıdır (Oktay, 2000: 51-52). Okul öncesi dönemde sosyal gelişimin önemli kavramlarından birinin sosyal beceri, birinin de sosyal yeterlilik olduğu söylenebilir.

Etkili bir iletişim için, yaşamın ilk yıllarından itibaren desteklenmesi gereken temel bir yaşam becerisi olan, bireyin; toplumsal uyumunu ve bütünleşmesini, çevresiyle etkileşimini sağlayan beceriler sosyal becerilerdir (Dinçer, 2011: 7).

McFall'a (1982) göre sosyal beceri ile sosyal yeterlilik kavramı zıt kavramlardır. Sosyal yeterlilik, bireyin davranışlarının genel niteliği hakkında sosyal yargı bildiren kapsamlı bir kavramdır. Sosyal beceri ise sosyal ortamda açığa çıkan bir davranış biçimidir. Sosyal olarak yeterli olanlar sosyal beceriye de sahip bireylerdir (Aktaran: Seven, 2007: 478).

Korkut'a (1996) göre toplumsal bir ortamda varlığını sürdürenlerin sosyal becerilerinde başarılı sahip olabilmesi için kişilerarası iletişimde nasıl bulunacağını iyi bilmesi gerekir çünkü iletişime dayalı olarak bütün kişilerarası ilişkiler gerçekleşmektedir (Aktaran: Taşkın, 2012: 2).

İletişimin sağlıklı olabilmesi için de iletişim becerilerini bilip yerinde kullanmak gerektiği ifade edilebilir.

İletişim becerileri; karşıdaki kişinin gönderdiği mesajları doğru bir biçimde kodlamasına yarayan, düşüncelerini, duygularını, isteklerini düzenli ve kendine özgü bir şekilde iletmesine yarayan becerilerinin tümüdür (Ömeroğlu ve Kandır, 2005: 137). İletişim becerilerine küçük yaşlardan itibaren sahip olmak gerektiği belirtilebilir ve küçük yaşlarda anne baba tutumlarının çocuklarda çok etkili olduğu ifade edilebilir.

Sağlam'a (2007) göre ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumu sadece çocuğun mutluluğunu değil, çocuğun aynı zamanda toplumdaki uyumunu da etkilemektedir. Ebeveynler, kendindeki olumlu-olumsuz tutum ve davranışları çocuklarını yetiştirirken çocuğa aktarmaktadır. Çocuk; paylaşmayı, yardımlaşmayı ve birlikte yaşamayı yani olumlu sosyal davranışları ilk önce ailede öğrenerek geliştirecektir (Aktaran: Taşkın, 2012: 3).

Sönmez (2014) ergenler üzerinde yaptığı bir araştırmasında, anne baba tutumları ve iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın nihai amacı ise elde konuya farklı bir bakış açısı kazandırıp anne babalara ve bu konuda araştırma yapan araştırmacılara bilgiler vermek ve yeni araştırmalar için bir ışık tutmaktır. İlişkisel tarama yöntemini kullanarak yaptığı bu araştırmada; "Sosyo-demografik Bilgi Formu"nu, "İletişim Becerileri Envanteri"ni ile "Anne-Baba Tutum Ölçeği"ni kullanmıştır. Araştırma verilerinin analiz sonucunda; ergenlerin anne baba tutumlarının eğitim, cinsiyet, meslek değişkeni açısından istatistiksel olarak farklılaştığı belirlenmiştir. İletişim becerilerinin ise sınıf düzeylerine ve anne baba tutumlarına göre istatistiksel olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Kadınların erkeklere oranla duygusal, zihinsel, davranışsal iletişim becerilerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anne babanın, çocuk yetiştirirken sergilediği tutum ve davranışların; çocuğun gelişimini, toplumsal uyumunu, kişiler arası ilişkilerini etkileyebileceği göz önüne alındığında ve okulöncesi dönem çocuklarında iletişim becerileri üzerinde yeterince araştırma yapılmadığı göz önüne alındığında, bu çalışmanın yapılması konusunda gereklilik ortaya koymuştur. Anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, anne baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt amaçlara göre cevaplar aranmıştır:

1. 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri bazı değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

a) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri çocukların yaş grubuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

b) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri çocukların cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

c) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri ailenin çocuk sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

d) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri çocuğun doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

e) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri annenin öğrenim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

f) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri babanın öğrenim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

g) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri annenin çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

h) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri ailenin ekonomik durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

i) 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

2. Anne baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?

a) Baskıcı-Otoriter ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?

b) Koruyucu ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?

c) İlgisiz-Kaygısız ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?

d) Demokratik ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Karşısındakine duygu ve düşüncelerini aktarmak isteyen bir insanın temel gereksinimlerinden birinin iletişimde bulunmak olduğu söylenebilir. Sosyal bir varlık olan insanın birbiriyle kurduğu iletişimin, ilk kez bebeklik döneminde başladığı ve insanın gelişimin bir parçası olduğu ifade edilebilir.

Her gelişim alanında olduğu gibi sosyal gelişim alanında da anne babalar, büyüyüp gelişmekte olan çocuklarına olumlu ya da olumsuz etkilerde bulunabilir. Okul öncesi dönemde şekillenen ve sosyal gelişimin bir parçası olan sosyal beceri ve yeterliliklerin, iletişim becerilerini kapsadığı ifade edilebilir. Anne baba tutumlarının, çocuğunun iletişim becerilerini etkileyen önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

Dolayısıyla bu araştırmadan elde edilecek bulguların;

1. Anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından,

2. Türkiye’de okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri ile ilgili çalışmaların yeterli sayıda olmaması ve öneminin anlaşılmasına katkı sağlaması açısından,

3. Anne babalara ve eğitimcilere; çocukların iletişim becerilerinin geliştirilmesinde farklı bir bakış açısı kazandırıp katkı sağlaması ve bu konuya dikkatlerini çekmek açısından, ayrıca konu ile ilgili gelecek çalışmalarda araştırmacılara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan: “Kişisel Bilgi Formu”nun, “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi”nin ve “İletişim Becerileri Ölçeği”nin objektif ve içten bir şekilde cevaplandığı varsayılmıştır.
2. Örneklemenin evrenle aynı özelliklere sahip olduğu varsayılmıştır.
3. Öğretmenlerin “İletişim Becerileri Ölçeği”ni sadece normal gelişim gösteren öğrencileri için doldurduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma; dört anne baba tutumu (baskıcı-otoriter, koruyucu, ilgisiz-kaygısız, demokratik) ile okul öncesi dönem çocuklarının dört iletişim becerisi (sözel iletişim, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim, sözel olmayan iletişim) arasındaki ilişki ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma; Elâzığ il merkezindeki ve Diyarbakır merkez ilçelerindeki, araştırma için izin verilen okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim görmekte olan, tesadüfi yöntemle seçilen, normal gelişim gösteren, 36-72 aylık çocuklar ile sınırlandırılmıştır.
3. Araştırmanın verileri; çalışmaya katılan okul öncesi dönem çocuklarının anne babalarının doldurduğu “Kişisel Bilgi Formu” ve “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi” ile öğretmenlerin doldurduğu “İletişim Becerileri Ölçeği” ile sınırlandırılmıştır.
4. Araştırma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Bu araştırmada öne çıkan tanımlar şunlardır:

Sosyal Beceri: Toplumsal olarak çevrenin tepkisini etkileyen sözel ve sözsüz olan davranışlardır (Bacanlı, 2001: 20).

Sosyal Yeterlilik: Bireyin başkalarının duygularını doğru okuyarak etkili davranış modelleri geliştirmesidir (Beytekin, 2010: 10).

Tutum: Kendileri gözlenemeyen fakat gözlenebilen davranışsal yollarla ortaya çıkan, duygusal öğelerin de bulunduğu, bireye atfedilen, zihinsel bir değerlendirme ürünüdür (Kağıtçıbaşı, 2010: 109).

İletişim: Düşünce ile, duygu ile veya herhangi bir yol ile bilginin başkalarına aktarılmasıdır (Baltaş ve Baltaş, 2002: 67).

İletişim Becerisi: İletişim boyunca başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamada o kişilerle özdeşleşerek duyarlılık kazanmaktır (Künüçen vd., 2007: 58).

Empati: Bireyin kendisini karşı tarafın yerine koyması, olaylara karşı tarafın bakış açısı ile bakıp düşünce ve duygularını doğru algılayıp karşı tarafın hissettiklerini hissetmesi ve bunu karşı tarafa iletmesi sürecidir (Rogers, 1970: 50).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Okul Öncesi Dönemi

0-6 yaş arası içine alan okul öncesi dönem, bireyin gelişiminin nitelik ve hız açısından en yoğun olduğu dönemdir. Doğumdan itibaren; zihinsel, bedensel, dil, sosyal ve duygusal gelişim yönünden oldukça önemli ve istikbali belirleyen özellikler kazanılmaktadır. Bu özellikler önemsendiğinde çocuğun kapasitesinin mümkün olduğunca açığa çıkarılması ve yaşamı boyunca kendisini gerçekleştirme imkanı bulabilmesi ancak okul öncesi dönemin bilinçli, sağlıklı ve anlamlı bir şekilde geçirilmesine bağlıdır. 0-6 yaş arasındaki bu yaşantılar, karşılaştıkları tepkiler ve alınan eğitimler, çocuğun kapasitedeki birikimin ne tür boyutta gelişeceğini ve ne tür bir kişilik haline dönüşeceğini belirler (O. Aydın, 2005: 132).

Çocuğun okul öncesi döneminde öğrenecekleri, sonraki yıllarda öğreneceklerine destek sağlayacak temel bilgilerini, becerilerini ve dilini geliştirir, yetişkinler ile diğer çocuklar ile ilişki kurar, kendini ifade etmeyi, düşünmeyi, anlamayı öğrenir. Bu kavram ve becerileri kazanabilmesi için de bazı ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Çocukların okul öncesi dönemlerinde karşılanması gereken temel ihtiyaçları: Yeterli beslenme, korunma, sağlıklı bir bakım, yakınlık kurabileceği ve verdiği tepkileri anlayıp karşılık verebilecek bir yetişkin, bağımsızlık ve olumlu başarı duygusunu geliştirme, öz bakım becerilerini geliştirme, hareket ve dil becerilerini geliştirme, çeşitli nesnelere oynama, kendini ifade etme, yaratıcılığını geliştirme, iş birliğini, yardımlaşmayı ve paylaşmayı öğrenme, yaşayarak ve keşfederek öğrenme, yüreklendirilme, desteklenme, sorumluluk alabilme ve seçim yapabilme olarak sıralanabilir (Gürkan vd., 2000: 5).

Okul öncesi dönem çocuğunun bu gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmamasına göre ileriki hayatı şekillenebilir. Anne babalar, çocuğun gereksinimlerini karşılamalı ve temel becerileri çocuğa kazandırabilmelidir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar özellikle sosyal gelişim alanında kazanacağı beceriler sayesinde, yetişkinler ve akranları ile daha iyi ve sağlıklı iletişim kurabilirler.

2.1.1. Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim

Çocuk, doğduğu günden beri bir grubun yani ailesinin doğal bir üyesidir. Çocuğun gelişiminde büyük önem arz eden süreçlerden biri de toplumsallaşmadır ve toplumsallaşma ise insanların öncelikle de çocukların belli bir grubun aktif üyeleri haline dönüştükleri ve grubun diğer üyelerinin davranışlarını, değerlerini ve inançlarını aldıkları bir süreçtir (Zembat ve Polat Unutkan, 2001: 20).

Bebeklik döneminde temel güvene duyguyu kazanmış çocuk, 2-6 yaş döneminde artık, kimseye bağımlı olmadan çevresini özgürce keşfetmek ve bazı işler yapmak ister. Bu dönemde ana-babanın çocuk yetiştirme tutumları çok önemlidir. Ana-baba çocuğunun davranışlarını ne fazlasıyla kontrol etmeli, kısıtlamalı ne de çocuğun istediği her şeyi yapmalıdır. Çocuğun yaşı ilerledikçe aile içindeki ve diğer çocuklarla ilişkileri gelişir (Senemoğlu vd., 2000: 138).

Okul öncesi dönemdeki çocukların; olumlu yönde sosyal gelişim göstermeleri, güven duygusunun ve aile içi ilişkilerinin gelişmesi, topluma uyum sağlayan bireyler olması ve kişilerarası iletişimlerinin sağlıklı olması açısından belirli bir sosyal beceri ve yeterliliğe sahip olması gerektiği söylenebilir.

Sonuç olarak sosyal gelişim; çocuğun ailesi, arkadaşları ve çevresindekiler ile olan ilişkilerinin, liderlik, sorumluluk alma, paylaşım vb. becerilerin kazanımlarını barındıran bir süreçtir (Ömeroğlu ve Ulutaş, 2007: 74).

2.1.1.1. Sosyal Beceri

Başkalarının olumsuz tepkileri önleyecek ve olumlu tepki vermesini sağlayacak ve başkaları ile etkileşimi mümkün kılan sosyal açıdan kabul görülebilir olan davranışlara sosyal beceriler denir. Sosyal beceriler, diğer bireylerle iletişimde bulunmayı kolaylaştırıcı olduklarından bireylerin hayatlarında önemli bir role sahiptirler. Sosyal beceriler, davranış olarak ortaya çıkar ve kişilerarası bir özellik taşır, diğer kişiler tarafından onaylanan iletişim ve etkileşimi sürdürmeye yönelik davranışlardır (Şahin vd., 2014: 167).

Okul öncesi dönemde birçok sosyal becerinin kazandırılması ve geliştirilmesinde en büyük görevin, çocukların ilk iletişim kurdukları ve fazla zaman geçirdikleri kişiler olan anne babalarının üzerine düştüğü ifade edilebilir.

Anne babalar ve öğretmenler, küçük yaşlarda iken çocuklara; selamlaşma, kendini tanıtmaya, konuşma, dinleme, soru sorma, teşekkür etme, özür dileme, izin alma, sırasını bekleme, yardımlaşma, paylaşma, uzlaşma vs. gibi kişiler arası ilişkileri olumlu etkileyecek sosyal becerileri kazandırmaya çalışmalıdır. Böylece çevresine karşı saygılı, anlayışlı, empati duyguları gelişmiş ve başkaları tarafından sevilip sayılan bireyler yetişebilir.

2.1.1.2. Sosyal Yeterlilik

Sosyal yeterlilik kavramı; sosyal açıdan yeterli olma, sosyal görevleri yerine getirme gücü olarak ifade edilebilir.

Christensen, Young ve Marchant (2007), sosyal yeterlilikle ilgili tanımların ortak yönleri de iki şekilde belirtmiştir: Kişisel amaçlara ulaşma becerileri ve ilişkileri yönetme becerileri. Bunlarla birlikte sosyal yeterliğin kriterlerini: Okul başarısından memnun olmak (öğretmen kabulü, akademik başarı vb.), akranlarla olumlu sosyal ilişkiler kurmak, akranlar tarafından kabul edilme ve arkadaşlık kurmak, okul ortamına uyum sağlayabilme olarak ifade edilmek olarak belirtmişlerdir. Hawley (2002) ise sosyal yeterliliğe sahip olmayan çocukların saldırgan ve düşmanca tavırlara sahip olabildiğini, popüler çocukların ise genellikle gruplar tarafından sosyal yeterliliğe sahip olarak değerlendirildiğini belirtir (Aktaran: Gülay, 2008: 56-57)

Okul öncesi dönemde çocuk, akran ortamında yeterli olup olmadığı ile ilgili bir inanışa; benliği ile ilgili sosyal yeterlilik anlayışına sahip olmaktadır. Aynı zamanda, okul öncesi dönemden itibaren çocuk, kendisinden bazı beklentileri olan kişilerin davranışlarından niyetlerini anlamakta, başkalarının kendi yeterliliği ile ilgili değerlendirmelerine farkındalık kazanmaktadır. Böylece, okul öncesi dönemde çocuk diğerlerinin beklentilerini karşılamak için çabalamakta ve sosyal yeterliliği için aktif bir çaba harcamaktadır (Öztürk, 2011: 6).

2.1.2. Okul Öncesi Dönemde Duygusal Gelişim

İnsanoğlunun temel parçası olan bebekler duygularla dünyaya gelirler. Bebek, ihtiyaç duyduğu şeylerle ilgili olarak duygusal cevaplar aracılığı ile diğerlerine işaret verir. Örneğin; bebeğin ağlaması, yardım ihtiyacı içinde olduğunu belirtir. Çocuk,

sadece kavrama ya da bilişle değil, heyecan, sevinç ve öfkeyi ifade eden, onun duygusal dünyasıyla bağlantılı olan bir insan olarak yetişir (Erden vd., 2012:185).

Kandır (2003), çocukların 3 yaşından itibaren duygusal tepkilerinin gelişmesi ile tüm duygu türlerini yaşadıklarını, çocuklarda; korku, kaygı, kıskançlık, öfke ve sevincin sıklıkla gözlemlendiğini, 4-6 yaşlarında duygusal tepkilerin daha bilinçli bir hal aldığı ve bir becerinin kazanılması karşısında çevresindekilerin olumlu tepkilerinin güven duygusunu geliştirdiğini belirtmiştir (Aktaran: Andı, 2014: 12).

Çocuklarda; üç dört yaştan itibaren duygularının neden ve sonuçlarını sözel olarak ifade etme becerisi yeterli hale gelir ve övgü gibi bazı olaylar mutluluk yaratırken bazı olaylar olumsuz duygulara neden olabilir. Dört ve beş yaşındaki çocuklar, başka bir kişinin olumsuz duygularını gidermek için o kişiye yardımcı olabilir ya da öneride bulunabilir. Örneğin, ağlayan kardeşine sarılarak “Ağlama!” diyebilir. Ayrıca bu dönemde çocuklar deneyimleri sayesinde, başka çocukların durumu ile ilgili düşüncelerini geliştirmeye başlarlar. Örneğin; “Arkadaşın neden mutsuz?” diye bir soru sorulduğunda, “Çünkü öğretmenim, onun sevdiği oyuncağını elinden aldı.” diye cevaplayabilir ya da bu durumla ilgili kendi deneyimlerine benzeyen birçok neden gösterebilir. Beş yaşındaki çocuklar, duygu ile ilgili birçok kavramı yetişkine yakın bir şekilde doğal ve doğru olarak kullanabilir (Aksoy, Dere Çiftçi vd., 2009: 174).

Waun’a (1998) göre çocuğa, anne ve babanın model olması önemlidir. Örneğin, anne ve babanın kızgınlığını öyle bir yolla yansıtmalıdır ki çocuk olumlu bir örnek görmelidir. Anne baba kızgın olduklarında bir bardak alır, fırlatır ve yüksek sesle konuşursa, çocuk da herhangi bir şeye kızdığı anda oyuncağını alıp duvara fırlatacak ve bağıracaktır. Çocuklar kendi duygularını kelimelerle ifade etmek de yetişkine ihtiyaç duyarlar. Anne ve baba “Arkadaşın ağlıyor çünkü bisikletten düştüğünde dizini incitti.” diyerek yardımcı olabilir (Aktaran: Temiz, 2014: 132).

2.2. Anne Baba Tutumları

Tutum, insanların etrafındakilere karşı verdiği tepki eğilimi olarak ifade edilir. Tutum; bir nesneye, bir eşyaya, bir bireye ya da bir gruba karşı sergilenebileceği gibi herhangi bir soyut kavrama örneğin; mutluluk, ilah vb. de olabilir (İnceoğlu, 2000: 1).

Anne ve babalar, çocuklarını büyütürken farklı tutumlar takınabilir, sergiledikleri bu tutumlara göre çocukların gelişiminde değişik etkilere neden olabilirler. Anne baba tutumları genel olarak: İlgisiz anne baba tutumu, aşırı koruyucu anne baba tutumu, otoriter anne baba tutumu ve demokratik anne baba tutumu şeklinde sınıflandırılabilir.

2.2.1. İlgisiz (Serbest/Kaygısız/Reddedici) Anne Baba Tutumu

Çocuğuna önem göstermeyen, ilgisizce davranan, sosyal-duygusal ihtiyaçlarını göz ardı eden, sevgisini çok az gösteren bu anne baba tutumu, olumsuz davranışları çocuklarında görmelerine neden olmaktadır. Anne babanın, çoğunlukla çocuğuna sınırlama getirmediği haklar verdiği ilgisiz tutumda çocuk, kuralları gereksiz olarak görmektedir (Özyürek ve Tezel Şahin, 2012: 39).

İlgisiz ortamda büyüyen bu çocuklar; öz güveni düşük, saldırgan ve iletişim sorunları yaşayan bireyler olma potansiyeline sahiptir (MEB, 2013: 33).

2.2.2. Aşırı Koruyucu (Müdahaleci) Anne Baba Tutumu

Navaro (1989) birçok araştırmanın; geleneksel bir Türk ailesinde büyüyen çocukların içe dönük, utangaç, itaatli bir tutuma ve bağımlılığı besleyip destekleyen bir yaklaşıma sahip olduklarını gösterdiğini ayrıca bu özelliklerin oluşmasını neden olan tutumlardan birinin de ebeveynlerin ve aile büyüklerinin aşırı koruyucu olması olduğunu ifade etmiştir.

Genel olarak ebeveynlerin yaşlılığında doğan çocuklar üstelik de en küçükse ya da evin tek kızı/oğluyse daha çok korunmaktadır. Aşırı koruyucu tutum içindeki anne; çocuğunu bebek gibi elleri ile besler ve onun hakkında gereksiz yere çok endişelenir. Böyle bir yaklaşım çocuğa; sen bilemezsin, sen başaramazsın, sen küçüksün, sorunlarını tek başına çözemezsin mesajını vermektedir (Çağdaş, 1997: 104-105).

Anne babanın aşırı derecede çocuğunu koruması, gerektiğinden çok kontrol ve ihtimam göstermesi neticesinde çocuk; diğer bireylere çok bağımlı, kendine güvensiz, duygusal yönden kırgınlıkları olan biri olabilmektedir. Çocuğun hayatı boyunca ki bu bağımlılık, sosyal olgunluğunu olumsuz şekilde etkiler ve çocuğun kendine yetmesine fırsat vermemektedir (Yavuzer vd., 2013: 33).

2.2.3. Otoriter (Yetkeci/Baskıcı) Anne Baba Tutumu

Baumrind (1966) bir araştırmasında otoriter anne babaları tanımlarken onları; koyduğu kurallara çocukların tamamen uymalarını bekleyen ve çocuklar kurallara uymadığı zaman onlara ceza uygulayan kişiler olarak ifade etmiştir. Ayrıca bu ebeveynlerin, çocukları ile çok görüş alışverişinde bulunmadıklarını ve söyledikleri her şeyi çocuklarının koşulsuz kabul etmesini beklediklerini ifade etmiştir.

Çocuğun ihtiyaçları hafife alınıp çocuğun söyledikleri ile ebeveynin ilgilenmediği mesajı verilmektedir.

Otoriter tutum ile çocuğun; bağımsızlığının önüne geçilmesine, kendine güven duygusunun gelişmesinin engellenmesine, ürkek, pasif ve çekingen bir kişilik geliştirip, çeşitli saldırganlıklarda bulunmasına sebep olunabilmektedir. Özellikle fiziki cezalar ile olumsuz benlik kavramı oluşmasına, çocuğun öz saygısının azalmasına ve dıştan denetimli kişilik yapısı gelişmesine sebep olmaktadır. Ayrıca çocuğun anne ve babasına karşı beslediği olumsuz duygular da anne-baba-çocuk arasında sağlıklı bir iletişime neden olmaktadır. Bütün bunlar da hem çocuğun başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurmasına hem de sosyal çevresine uyumuna karşı çeşitli sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır (Çağdaş ve Seçer, 2010: 193).

2.2.4. Demokratik (Eşitlikçi) Anne Baba Tutumu

Demokratik tutum çocukla olan ilişkide bir kuralsızlık ya da başıboşluk anlamı yaratmaz. Tam aksine bu tutum çocuğa doğrudan yasaklar ve kurallar koyarak bunları denetlemenin ötesinde, kuralların nedenini açıklar ve diğer ebeveyn stratejileri ile destekleyerek çocukların kurallara uymalarına yardım eder. Demokratik tutumda önemli olan çocuğun, ebeveynleri tarafından konulan; toplumsal yaşama hazırlaması, günlük yaşam alışkanlıklarını kazandırması ve sağlıklı kişilik yapılarının oluşturulmasında uyulması gereken bu kurallara yine ebeveynlerinin yardımı ile uymasının sağlanmasıdır (Can vd., 2003: 17).

Çocuğa karşı güven verici, hoşgörülü ve destekleyici bir yaklaşım gerektiren demokratik tutumun en sağlıklı tutum olduğu söylenebilir. Anne babanın; çocuğuna demokratik tutumla yaklaşması, çocuğun sağlıklı kişilik yapısı geliştirmesine ve olumlu sosyal ilişkiler kurmasına yardımcı olur (Çağdaş, 1997: 113-114).

Demokratik tutum sergileyen anne babaların çocukları; sosyal ile duygusal anlamda çok yeterli, diğer insanlarla daha fazla iş birliği içerisinde olan, uyumlu, kendine güvenen, bağımsız, yaratıcı, sorumluluk sahibi, karşısındakine güvenen ve sevilen insanlar olarak yetişirler (MEB, 2013: 34).

2.2.5. Anne Baba Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Yapılan çalışmalar sonucunda, anne baba tutumlarının etkilendiği faktörlerden bazıları: Çocuğun cinsiyeti ve yaşı, çocuk sayısı ve doğum sırası, anne babanın eğitim durumu, annenin çalışması, ailenin ekonomik durumu, aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı olarak ifade edilebilir.

2.2.5.1. Çocuğun Cinsiyeti

Anne babalar, çocuk doğmadan önce cinsiyet açısından bir beklentide olabilir ve doğumdan sonra çocuğun cinsiyeti beklentiye uygun değil ise çocuğa karşı reddedici bir tutum ile yaklaşabilirler, tam tersi bir durumda anne babaların çocuklarına daha olumlu tutum ve davranışlar sergilediği söylenebilir (Çağdaş ve Seçer, 2010: 177).

Çocuğun bazı davranışlarını kabul etme durumu cinsiyetine göre değişkenlik gösterebilir. Kızların genellikle uslu, erkeklerin de yaramaz olması alışılmış iken tersi durumda anne baba, çocuğun davranışlarına tepki gösterebilir (Navaro, 2002: 46).

2.2.5.2. Çocuğun Yaşı

Anne babaların bir bebeğe gösterdikleri tutum ile yaşı daha büyük bir çocuğa gösterdikleri tutum arasında farklılıklar olabileceği ifade edilebilir. Anne baba yaşlandıkça, en küçük çocuğa karşı tutumlarında gevşeklik ölçüsüne varabilen bir yumuşama olup disiplin daha gevşemektedir. Yaramazlıkları daha hoşgörülle karşılayan anne babalar, son çocuğu kardeşlerine göre çok farklı bir kollama ve dikkatlilik ile büyütebilmektedir (Yörükoğlu, 2014: 163).

2.2.5.3. Çocuk Sayısı ve Doğum Sırası

Yapılan bir araştırmada özellikle üç ve daha çok çocuğu olan anne ve babaların otoriter tutumlarında artış görülmektedir. Çocuğun sorumluluğunun ve diğer görevlerin paylaşımı ile baskıcı tutumların azalmasında etkili olabileceği düşünülmektedir (Özyürek ve Şahin, 2005: 31-32).

2.2.5.4. Anne Babanın Eğitim Durumu

Annelerin babaların eğitim durumlarına göre çocuklarına ilişkin hedefleri şekillenir ve çocuklarında görmek istedikleri özelliklere ait düşünceleri etkilenir. Böylece anne babaların çocuklarını büyütürken sergileyecekleri tutumun şeklini belirler ve özellikle Türk ailelerinde annenin eğitim seviyesinin, ebeveynlik tutumlarını etkilediğine işaret edilmektedir (Nacak vd., 2011: 86-87).

2.2.5.5. Annenin Çalışması

Hayat şartlarının zamanla zorlaşması, annelerin çalışmasını mecbur kılmaktadır. Böylece bazı sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bazıları; annenin evde olmadığı zamanlarda çocuğun bakımı, işten gergin ve yorgun gelen bir annenin çocuk ile kuracağı sağlıklı olmayan iletişim ve annenin çocuğa az vakit ayırmasıdır. Asıl olması gereken; 0-3 yaş arasında çocuğu olan bir annenin işte çalışmaması ve çocuğu ile yeteri kadar bütünleşebilmesidir (Yavuzer, 2010: 60).

2.2.5.6. Ailenin Ekonomik Durumu

Ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri, ebeveynlerin çocuklarına karşı davranışlarını etkileyen önemli bir etkidir. Ekonomik düzeyin yüksek olması anne babaların çocuk eğitimi ile ilgili kaynakları takip etme imkânını artırır ve ihtiyaç duyduklarında uzman kişilerden yardım alma bilincinin oluşmasını sağlar. Bunlar da ebeveynlerin olumlu tutum ve olumlu davranış geliştirmelerinde büyük etkidir (Çağdaş ve Seçer, 2010: 176).

2.2.5.7. Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığı

Ülkemizde artık geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır ama zaman zaman büyüklerin otoritesine dayalı geleneksel aile anlayışı hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Büyükanne ve büyükbabaların çocukla yakın teması artıkça anne babadan beklenen “eğitimde denge ve tutarlılık” ilkesi bozulmaktadır. Büyükanne ve büyükbabaların, anne babaların “hayır” dediğine “evet” demesiyle aşırı hoşgörülü bir yaklaşım içinde bulunurlar ve bunun doğru olduğuna inanırlar. Aslında anne ve babaların, çocuklarının gelişiminden ve eğitiminden sorumlu kişiler oldukları unutmamalı, terbiye konusunda ailedeki diğer bireylerin mesafeli olmalarında ortamlar yaratılmalıdır (Yavuzer, 2010: 43).

2.3. İletişim

İletişim aslında duygu, düşünce, bilgi ve haber alışverişiyle bireyleri etkilemektir. İletişimin oluşabilmesi için bir kaynağa, bir hedefe, bir mesaja, bu mesajın gidebileceği bir yola, iletişimin gerçekleşebilmesi için bir ortama ve bu mesajı ulaştırabilecek bir araca gereksinim vardır (Topbaş vd., 2001: 3).

Canlılar birbiriyle iletişim kurarak anlaşabilmektedir. İnsanların kişiler arası sağlıklı bir iletişim kurup birbirlerini anlayıp, birbirleriyle iyi anlaşabilmeleri için iletişim becerilerini bilip, etkili bir şekilde kullanması gerektiği ifade edilebilir. Özellikle bütün becerilerin temellerinin atıldığı okul öncesi dönemde, iletişim becerilerini çocuklara öğretmek ve çocukların da uygun durumlarda iletişim becerilerini kullanmaları gerektiği söylenebilir.

2.3.1. İletişim Becerileri

İletişim becerisi; temelinde empati ve saygı olan, duygu ve düşüncelerini karşısındaki kişiye “ben dili” ile aktarabilmek, etkin dinleyebilmek olarak, sözel ve sözel olmayan mesajları arasında tutarlılık oluşturarak bireyin, başkaları ile tatmin edici ilişkiler kurabilmesini sağlayan ve bireyin toplumda yaşamasını kolaylaştıran öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlanabilir (Yüksel Şahin, 2009: 233-234).

Elias ve arkadaşları (1997) iletişim becerilerinin; bireyin sözel ve sözel olmayan iletişimi anlamasını, mesajların uygun biçimde almasını, iletmesini, duruma uygun iletişim kurmasını sağlayan beceriler olduğunu da ifade etmiştir. Akkök (1996) ise öğrencilere kazandırılması gereken iletişim becerilerini şöyle ifade etmiştir: Karşısındaki ile aynı görüşte olup olmadığını düşünmek, ona konu hakkında ne düşündüğünü sormak ve söylemek, karşısındakinin cevabını dinlemek, uzlaşmayı teklif etmek (Aktaran: Baydan, 2010: 30-31).

İletişimde bulunduğumuz insanların kültürel ve bireysel yaşantıları ve beklentileri hakkında bilgi sahibi olmak, onlarla nasıl iletişim kuracağımız ve onlardan ne tür tepkiler alacağımız konusunda bize öngörü sağlar. Buna ek olarak, iletelerimizi, içinde bulunduğumuz ortam koşullarına uygun biçimde kodlayıp karşımızdakine aktardığımız ölçüde başarılı bir iletişimi gerçekleştirme şansımız yükselmektedir (Zillioğlu, 2003: 256).

Julia T. Wood (2009), iletişimin insan ilişkilerinin temel anlamı ve kalbi olduğunu, tatmin edici ilişkiler için duyguları, ihtiyaçları ve fikirleri başkalarının anlayabileceği şekilde ifade etmeyi bilmek gerektiğini ve bu nedenle kişisel ilişkilerin sağlıklı ve dayanıklı olabilmesi büyük ölçüde etkili iletişim becerilerine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca iletişim becerilerinin; iletişimin sağlıklı olmasını, kişilerarası sorunlarla daha etkili şekilde başa çıkabilmeyi, ilişkilerde destekleyen ve onaylayan güven ortam oluşmasını sağladığını belirtmiştir (Aktaran: Korap, 2013: 18).

Etkili bir iletişim sağlamak için gereken iletişim becerileri genel olarak şöyle sınıflandırılabilir: Sözlü iletişim (konuşma), dinleme, kendini tanıma ve kendini açma, empati, sözsüz iletişim (beden dili), etkili tepki verebilme becerileri.

2.3.1.1. Sözlü İletişim

Konuşma; iletişimi sağlayan, bireyler arasında yaygın olarak kullanılan çok önemli bir iletişim aracıdır. Çünkü insanlar iletişimi genellikle sözel iletişim ile sağlamaktadır. Başarılı bir iletişim için anlaşılır olma, güzel konuşma ve sesi etkili kullanmak önemlidir. Toplumsal ve bireysel açıdan çok önemli olan sözlü iletişim, yaşamda başarıyı veya başarısızlığı doğrudan etkilemektedir (Özby, 2005: 117).

İnsanlar dil sayesinde düşünce, duygu ve birikimini karşındakine aktarabilmektedir. Sosyal bir canlı olan insanın yalnızlıktan kurtulabilmesini, bir arada kalabilmesini, uzlaşabilmesini ve anlaşabilmesini sağlayan en önemli yetisi dildir (Eriş vd., 2012: 21).

Dil ötesi iletişim; üzüntü, sevinç, korku, öfke gibi duyguların, anlatılan konuya yansyarak, verilmek istenilen mesajın anlamını etkilemesi olarak ifade edilebilir. Anne babaların; özellikle okul öncesi dönem çocuğu ile dile hâkim ve sesinin tonunu iyi ayarlamış bir şekilde konuşması ve bu şekilde konuşmalarını sağlaması, çocukların sözlü iletişim becerilerinin gelişmesinde önemli bir ayrıntı olarak belirtilebilir.

Dile hâkim olmanın hem dili iyi kullanabilme, kelime dağarcığının fazla olması, dil bilgisi kurallarına uygun konuşmak gibi anlamlarının var olduğu hem de yerli yersiz, gelişigüzel konuşmamak, düşünerek konuşmak gibi anlamlarının olduğu ifade edilebilir.

Etkili bir iletişim için iyi ayarlanmış bir ses tonunun oldukça önemli olduğu söylenebilir çünkü ses tonunun yüksek veya alçak olmasına göre dinleyiciler üzerindeki etkiler değişebilir.

Verilmek istenen duygulara göre ses tonu ayarlanabilmelidir. Örneğin; kişiler arası ilişkileri olumlu yönde etkilemek için alçak ama tekdüze olmayan, yumuşak, tatlı bir ses tonu ile konuşmak gerekirken; anlatılanlara dikkat çekmek, vurgulamak ayrıca kızgınlığı ifade etmek için de yüksek, sert ve kesin bir ses tonu ile konuşmak, iletişimdeki amaca ulaşmada etkili olabilir.

2.3.1.2. Dinleme

İletişimdeki kopukluk ve bozuklukların önüne geçebilmek için dinleme becerisinin, ilkokula başlamadan okul öncesi dönemdeki çocuğa kazandırılması gereken çok önemli bir beceri olduğu söylenebilir. Aile ve öğretmeni, okul öncesi dönemdeki çocuğun dinleme becerisinin farkında olmasını ve bu becerisini geliştirmesine yardımcı olmayı sağlayabilmelidir.

2.3.1.3. Kendini Tanıma ve Kendini Açma

Kendini tanıma ve kendini açma becerisi; bireyin kendisine ilişkin farkındalığı, düşünce ve duyguları ile yeterli düzeyde ilişki kurması, kendi iradesi ile kendisini açması ve şeffaflığı anlamına gelmektedir (Buluş vd., 2017: 580).

Bir kişinin kendisini, duygu ve düşüncelerini tanıması, hem kişinin güçlü ve zayıf yönlerini tanımasına hem de karşısındakilere daha anlayışla yaklaşmasına imkân sağlar. Kendini tanıyan ve bilen bir kişi kendi durumunun da farkındadır. Bir kişi kendi durumunu bilmediği ya da yanlış yorumladığı zaman hata yapma riski de artmaktadır (O. Gökçe, 2013: 168).

Çocuğun kendisini tanıyabilmesi ve giderek yetişkinden bağımsız, öz güvene sahip birey olabilmesi için davranışlarının yetişkinlerce desteklenmesi, kendisine ve çevresine zarar vermeden bağımsız olabilmesi gerekmektedir. Çocuğun yeteneklerini geliştirebilmesi için kendini tanıması ve sınırlılıklarını öğrenebilmesi gerekmektedir. Bu imkanları da en iyi; oyun oynadığında, başka çocuklarla birlikte iken ve bir yetişkinin sağladığı destekleyici ortamlarda elde edebilir (Oktay vd., 2000: 50).

2.3.1.4. Empati

Birini kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlayıp onun bakış açısına göre durumları değerlendirebilmesi, empatidir (Yavuz, 2004: 17).

İletişimde kişinin duygularını ve hislerini anlamaya yönelik dinlemek, kişiye anlaşıldığını hissettirir. Karşıdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini tam olarak anlayarak bunu ona ifade etmek empatik dinlemeden geçmektedir (Gürüz ve Temel Eğinli, 2008: 271).

Anne baba içinde bulunduğu durumun hangi duyguyu yarattığını uygun bir dille ifade ettiğinde çocuklarında istenileni görme olasılıkları artacaktır. Eğer anne babalar çocuklarının duygularına karşı duyarlı olurlarsa çocuklarındaki değişimleri fark edebilirlerse hem birçok sorun erkenden çözülebilir hem de problemler daha da büyümeden fark edilebilir. Anne babalar “Şu an bu durumda çocuğum değil de ben olsaydım, bana nasıl davranılmasını isterdim?” diye her zaman düşünebilmelidir (MEB, 2008: 23).

Araştırmalar sonucu empati becerisinin, kişiler arası ilişkilerde sağlıklı bir iletişim kurmak için çok önemli olduğu söylenebilir. Empatik bir yaklaşım sayesinde insanlar, daha kolay iletişim kurup daha anlayışlı, hoşgörülü olabilmektedir.

Empati becerisinin, küçük yaşlarda çocuklara kazandırılması gerektiği söylenebilir çünkü “Kendine yapılmasını istemediğin davranışı başka bir canlıya yapma!” gibi bir anlayış özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklara benimsetilirse; hayvanlara merhamet eden, eşlerine şiddet uygulamayan, zor durumda olanlara karşı anlayışlı, doğaya ve canlılara saygılı, başka fikirlere karşı hoşgörülü, çocuklarına ilgi ve sevgi ile yaklaşan bireyler olarak yetişebilirler.

2.3.1.5. Sözsüz İletişim (Beden Dili)

Sözsüz iletişimde, yazı ve konuşma olmaksızın bireyler birbirine birtakım mesajlar iletmektedir. Bu iletişim türünde insanların ne söyledikleri önemli değildir ne yaptıkları ön plandadır (Dökmen, 2002: 28).

Sözsüz iletişimde; baş-el-kol hareketlerinden olan jestler ve yüzün değişik ifadelerinden olan mimikler önemli rol oynamaktadır kısacası sözsüz iletişim, ileti ve hareketlerden oluşmaktadır. Bu hareketlerin bir kısmı dürtülerden, içgüdülerden ve güdülerden kaynaklanmaktadır, bir kısmı ise taklit edilmekte ve öğrenilmektedir (Köknel, 1993: 51-52).

Sözsüz iletişimi gerçekleştiren unsurlar genel olarak; bakışlar ve göz teması, yüz ifadeleri (mimikler), el-kol ve beden hareketleri (jestler), baş hareketleri, dokunma, mekân ve mesafe olarak belirtilebilir.

İnsanların birbirine eşit olduğuna inanılan kültürlerde, konuşurken karşıdakinin gözüne bakmak, söylediklerinden emin olduğunu gösterir. Karşıdakini dinlerken ona bakmak, onunla aynı görüşü paylaştığını ifade edebilir. Dinlerken başka bir tarafa bakmak, ilgisiz olmak anlamına gelebilir. Bu davranış, duyguyu ya da düşüncüyü gizlemek için de gösterilebilir. Bazen de karşıdaki kişiden rahatsız, tedirgin olan kişi başka tarafa bakabilir. Burada sanki “Seni görmezsem, bana zarar veremezsin.” gibi bir inancın varlığından söz edilebilir (Önder, 2005: 425).

Kişiler arası iletişimde insanların birbirleri ile konuşurken göz temasında bulunmaları, insanların birbirlerini daha dikkatli dinlemelerini sağlayıp önemsendiklerini düşündürebilir.

Özellikle çocuklarla konuşurken onların boy seviyesine inip gözlerine bakarak konuşmanın ve çocuklara göz teması kurarak iletişimde bulunmaları gerektiğini öğretmenin, sahip olunması gereken iletişim becerileri açısından önem taşıdığı söylenebilir.

Yüz hareketleri beden dilinin en önemli unsurlarından biridir. İletişimde en dikkat edilen yer genellikle yüz bölgesidir. Yüz yüze bakmadan konuşmak kişilerin isteksiz olduğunu ya da farklı nedenlerden dolayı iletişim kurmak istemedikleri şeklinde yorumlanmaktadır. Ayrıca yüzde bulunan kas sayısının fazla olmasına bağlı çok sayıda mimiğin oluşturulabilmesi ve her bir mimiğin ayrı bir anlamı bulunması nedeni ile bu mimikler takip edilmektedir (Öztekin ve Öztekin, 2010: 106).

İnsanlar, bir şeyler anlatırken ya da herhangi bir eylemde bulunurken el-kol ve bedenlerini kullanarak kendilerine mahsus, jest olarak adlandırılan anlamlı davranışlarda bulunabilmektedir.

Jestler, duyguları en açık şekilde belirtmektedir. Bir başka deyişle kişi kendini kontrol altında tutmaya çalışsa bile çeşitli hareketlerinden duygusu anlaşılacaktır (Cüceloğlu, 1993: 45).

İletişim kurarken bir yandan konuşup, dinleyip bir yandan da kendine has anlamlar barındıran; başı yana-arkaya-öne eğmek, başı sağa-sola-öne-arkaya sallamak gibi hareketler yapılabilmektedir. Başını yana eğmek, kişinin karşısındaki kişiye dikkat kesildiğini veya güvendiğini gösterebilir. Başı hafif arkaya eğmek ile kişinin karşısındaki kişiden kendisini büyük tuttuğu, üstün gördüğü anlamı çıkarılabilir tam tersi başı öne eğmek ise bir mahcubiyet anlamı taşımakla birlikte bir kızgınlık belirtisi de olabilmektedir. Başı sağa-sola sallamak “hayır” iken, öne-arkaya sallamak ise “evet” veya onaylama anlamlarına gelebilmektedir.

Bir nesneye dokunmak çeşitli olumlu, olumsuz çağrışımlar oluşturabilir, nesneye dokunarak bilgi edinilebilir ve başka birisinin bize dokunması da çeşitli uyarılar taşıyabilir. Örneğin, birisi hırsıyla yakamıza yapışmışsa onun bize saldıracağını veya omzumuza dokunmuşsa onun dostça yaklaştığını düşünebiliriz. Dokunma biçimlerine göre hoşlanma, dostluk vb. anlamlar taşıyabilir (Uluyağcı vd., 2013: 106).

İnsanlar, diğer insanlara uzaklık ayarlayarak yani onlara karşı yakın veya uzak durarak çeşitli mesajlar iletirler. Sevilen kişilere karşı yakın durulurken, daha az sevilenlerle arada azıcık mesafe konulmasına dikkat edilir ayrıca hiç tanınmayanlara ise daha uzak bir mesafede durulur. Mekânı kullanarak yakınlığı ifade etmenin son noktası ise bedensel temas olan sarılmaktır (Dökmen, 2002: 30).

2.3.1.6. Etkili Tepki Verebilme

Herhangi bir etkiye çeşitli şekillerde karşılık vermek olarak ifade edilebilen etkili tepki verebilme, etkili bir iletişimin olmazsa olmazlarıdır denilebilir. Etkili tepki verebilmenin içinde barınan beceriler: Asgari düzeyde teşvik etmek, soru sormak, duyguları kişiselleştirmek, etkin dinleme ile tepki vermek, ben dilini kullanmak, etkin geri bildirim vermek olarak belirtilebilir.

Dinlerken çok az sözcükle etkili sözel tepki vermek, asgari düzeyde teşviktir. Konuşan kişinin anlattıklarından belli başlı sözcüklerin tekrarlanması ile veya devam ettiricilerle (eee, hıhı, başka, sonra) ve konuşmayı sürdürülebilecek benzer soruların sorulmasıyla (nasıl oldu?) gerçekleştirilebilir (Korkut vd., 2003: 63).

MacNaughton ve Williams'a (2004) göre soru, bilgiye ulaşmak için sözcüklerle anlatılan ya da ifade edilen bir cümledir. Çocuklar birbirleri ile ve yetişkinlerle iletişim kurmanın önemli bir yolu olarak soruları kullanır (Aktaran: Bay, 2011: 7).

Küçük çocuklar, konuşmayı öğrendikten sonra hayatı yeni yeni öğrenmenin de getirdiği merak duygusu ile birlikte etrafındakilere birçok konuda birçok soru sorabilmektedirler. Özellikle "Neden?" ile başlayan ve sonu gelmeyen bu sorular karşısında anne babaların bıkmadan, çocuğun seviyesine uygun cevaplar verebilmesi; çocukların hem kafa karışıklığını gidermesi ve yeni bir şey öğrenmelerinin verdiği mutluluğu yaşamaları hem de çocukları soru sormaya teşvik etmeleri açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. Uygun kullanıldığı zaman etkili bir iletişim becerisi olabilen soru sorma eyleminde; "Ne?", "Nasıl?" gibi açık uçlu soru ifadelerini kullanıp konuşmayı devam ettirmenin önemli olduğu belirtilebilir.

Dinlenen bireyin yaşadığı durumun nedeni ile ne hissedeceğinin ifade edilmesine dayalı bir tepki verme yolu duyguların kişiselleştirilmesidir. Burada amaç, karşıdakinin duygularını adlandırmak ve ona iletmektir (Korap, 2013: 25).

A. Kaya'ya (2010) göre etkin dinleme, genel olarak geri bildirim ile dinlemedir ve alıcının, mesajı anlayıp anladıklarını kendi ifadeleri ile kaynağa geri iletmesidir.

"Anne elimi yaktım, çok acıyor!" diyen çocuğa "Oo, gerçekten parmağın kötü yanmış" demek ve bunu duyup "Evet, canım çok yanıyor" diyen çocuğa "Çok kötü acıyor olmalı" demek, bunun üzerine çocuğun ağlamayı kesmesi ve "Lütfen bir şeyler sür" demesi ve annenin de "Pekâlâ, önce biraz buz koyalım, sonra da ilaç süreriz" demesi, aktif dinleme yöntemine bir örnektir (Yavuzer, 2010: 135).

Etkin dinleme ile verilen tepkiler karşısında çocuklar içinde bastırdıkları duyguları açığa çıkarabilir.

Çocuklar, anne babaları ile dertleştikleri o anda anlaşılmaya ihtiyaç duyabilmektedir ve çocuklar, bu tepkiler sayesinde anne babalarının düşündüklerini ve söylediklerini daha istekli bir şekilde dinleyebilirler. Etkin dinleme ile tepki vermede sohbetin yarım kalabildiği ve çocuğun sonradan kendine bir çözüm yolu bulabildiği ifade edilebilir.

Ben dilinde olay sadece ben zamiri ile ifadeler kurmak değildir. Ben dili, kişinin olaydan nasıl etkilendiğini ifade etmeye bağlı iken sen dili, olaydaki diğer kişiye yönelik bir dildir. Ben dili; olumsuz duyguların özellikle yaşandığı durumlarda kişiye önce durum veya davranış tanımlanarak nasıl etkilendiğini belirttikten sonra ne hissettiğinin söylenmesine dayalıdır. Buradaki öncelik davranış veya duygunun nedenini açıklamak ve hissedilene yargılama yapmadan karşıya iletmektir (Korkut vd., 2003: 64-65).

İletişim kurulan kişinin kendini suçlu hissetmemesi, anlaşmazlıkları azaltıp yakınlığı artırması, duygular dile getirilip rahatlandığı, iletişim ve ilişkiyi geliştirdiği gibi ben dilinin yararlarından bahsedilebilir.

Dinleme becerisinin, tepki verme aşamasındaki önemli boyutlarından biri olan geri bildirim; konuşma-dinleme etkileşimine verilen belirli bir yanıttır. Dinlemek, anlamaya çalışmak, anlatılanları takip ederek bunları iletmek, bir konuşmacıya geri bildirimde bulunmanın en basit yoludur. Geri bildirim vermek ve almak iletişimin bir parçasıdır. Dinlemenin eylem aşamasını oluşturmaktadır ve konuşma-dinleme davranışlarının etkileşimini harekete geçirmektedir (Cihangir, 2004: 28).

Geri bildirim, temel iletişim sürecinin etkinliğinin belirleyicisi durumundadır. Özellikle mesajın anlaşılıp anlaşılmadığı ya da ne düzeyde anlaşıldığı, doğru yorumlanıp yorumlanmadığı konusunda bilgiler içerir. İletişimin istenen şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini ortaya koymaktadır ve karşılıklı etkileşimin ayrılmaz bir parçasıdır. Kişiler arası etkileşimde geri bildirim, bireyin davranışlarının başkaları tarafından nasıl algılandığı ve nasıl değerlendirildiği ile ilgili çeşitli verileri içermektedir. Yapılanların ve söylenenlerin ne derece anlaşıldığını ve bu davranışların diğer kişiler üzerindeki etkilerini görmeye yardımcı olur (Gümüş ve Sabuncuoğlu, 2008: 18).

2.3.2. İletişim Engelleri

Araştırmacılar, iletişim sürecini engelleyen faktörleri farklı olarak ele almışlardır ve böylece iletişimi olumsuz yönde etkileyip, bozan çok sayıda neden ortaya çıkmaktadır.

Tierney (2000: 21-23), iletişimin önündeki ana engelleri şöyle sınıflandırmıştır: Mesajın eksik veya zayıf olarak kendisinden, sözcüklerin-hareketlerin ya da imgelerin uygunsuz seçiminden, mesajı iletmede başarısızlıktan, mesajı almada başarısızlıktan, mesajı yanlış yorumlamadan kaynaklanan nedenler.

Gordon'a (2003: 39-42) göre ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişim engelleri: Emir vermek, uyarı tehdit etmek, öğüt vermek, yargılayıp eleştirmek, alay etmek, ilgiyi başka yere çekmek, gücenip incinmek, övgü dolu ifadelerde bulunmak, çözüm yolları önermek, mantıksal tartışmalara girmek, telkin edip avutmak ve sorular sormaktır.

İletişim engelleri incelendiğinde genel olarak şöyle bir yargı çıkarılabilir: Kişiler sağlıklı bir iletişim kurup aralarındaki ilişkileri geliştirmek istiyorlarsa birbirlerine karşı; emir verici, tehdit edici, yargılayıcı, tartışmacı, eleştirici, alay edici, kendini üstün görücü, cinsiyetçi vb. gibi iletişimi olumsuz etkileyen ifadeleri kullanmamalıdır. Özellikle anne babaların çocukları ile aralarının iyi olması ve kişiler arası ilişkilerde çocuklarına iyi bir örnek olmaları için kişilerin iletişim kurarken bu engellerden kaçınmaları gerektiği ifade edilebilir.

2.3.3. Anne Baba ve Çocuklar Arası İletişim

Aile içi iletişim genelde eşlerin birbirleri ile olan iletişimi, varsa çocuklarla olan iletişimi ve diğer aile bireyleri ile iletişimi olarak anlaşılır (M. Aydın, 2005: 71).

Anne babanın; birbirlerine olan davranışlarının, çocuklarına olan davranışlarının ve varsa ailenin diğer bireylerine olan ilişkilerinin olumlu ya da olumsuz olması, çocukların gelişmesini ve büyümesini aynı boyutta etkiler (Genç vd., 2004: 23).

Çocukların iletişim becerilerini geliştirmesinde ebeveynin rolü fazladır. Anne ve babalar, çocuklarına kendini ifade etme fırsatı sağlayarak önce çocuğun kendisini "birey" olarak algılayıp öz güvenini kazanmasına imkân vermelidir ve çocukları ile

sağlıklı iletişim kurabilmeleri için iletişim becerilerine sahip olmaları, çocuklarına karşı kabul edici bir tutum takınmaları, çocuklarını dikkat kesilerek dinlemeleri gerekmektedir. Ayrıca koşulsuz kabul, empati, etkin dinleme ve ben dili kullanımı; etkili iletişim için gereklidir (MEB, 2013: 46).

Sonuç olarak anne baba ve çocuk ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulmasının; çocuğun kişiliğinin ve gelişiminin desteklenmesi, kişiler arası ilişkilerinin düzenlenmesi, toplumla bütünleşmesinin sağlanması, çevreye uyum sağlaması, dilini etkili olarak kullanıp kendini uygun bir şekilde ifade etmesi açısından önemli olduğu ifade edilebilir. Özellikle küçük yaştaki çocuklar, anne babalarını rol model aldıklarından bu anne babalar, çocuklarına yeterli vakti ayırıp gerekli iletişim unsurlarını yerinde ve etkili bir şekilde kullanıp onlara doğru bir model olabilmelidir.

2.4. Okul Öncesi Dönemde Anne Baba Tutumları ve İletişim Becerileri ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

2.4.1. Okul Öncesi Dönemde Anne Baba Tutumları ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Aunola ve Nurmi (2005) bir araştırmalarında, anne baba tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleri üzerindeki rolünü incelemiştir. Sonuç olarak, annelerin aşırı sevgiyle birlikte yüksek seviyede psikolojik kontrolünün, çocuklarda hem iç hem de dış davranış problemlerinin artmasını tetiklediğini göstermiştir. Annelerin tutumlarını kontrol etmesi ile çocukların dış davranış problemlerinde azalma görüldüğünü tespit etmişlerdir.

Özyürek ve Tezel Şahin (2005), 5-6 yaş grubunda çocuğu olan anne ve babaların çocuklarına karşı tutumlarını inceledikleri bir araştırmalarının sonucunda; annelerin çocuklarına karşı tutumlarının babalara göre daha demokratik olduğunu bulmuşlardır. Anne-baba tutumlarının, anne-babanın öğrenim düzeyi ve mesleği, çocuğun doğum sırası ve kardeş sayısı ile ailede diğer bireylerin varlığından etkilendiğini saptamışlardır.

Günalp'in (2007) araştırmasının amacı, farklı anne baba tutumlarının, okulöncesi eğitim çağındaki 5-6 yaş grubu çocukların özgüven duygularının gelişimine olan etkisini tespit etmektir. Araştırmasının sonucunda ise demokratik ana

baba tutumunun, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların özgüven duygularının gelişimine anlamlı ve pozitif yönde etkisi olduğu tespit etmiştir. Diğer tutumlarının ise çocukların özgüven duygularının gelişimine anlamlı ve negatif yönde etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Karabulut Demir'in (2007) anne ve babaların, 2-6 yaş arasındaki çocuklarını yetiştirirken gösterdikleri ebeveynlik davranışlarının belirlenmesini sağlayacak bir ölçek geliştirmek amacı ile yaptığı bir araştırmada öncelikle demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici olmak üzere dört boyuttan oluşan 46 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Geçerlik ve güvenirlik analizleri sonuçları, oluşturulan Ebeveyn Tutum Ölçeği'nin, yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirlik değerlerine sahip bir ölçek olduğunu göstermiştir.

Sarı (2007) yapmış olduğu araştırmasında; anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisini incelemiştir. Araştırmanın analizleri sonucunda; "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği" ve "Sosyal Uyum Ölçeği" alt boyutlarında okul türüne, yaş grubuna, kardeş sayısına, anne-babanın eğitim durumuna, anne-babanın yaşına, annenin çalışma durumuna ve babanın mesleğine göre anlamlı farklılıklar görülmektedir. Ayrıca "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği" ile "Sosyal Uyum Ölçeği" alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler görülmektedir.

Dursun'un (2010) bir araştırmasının amacı; okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve aileye ait değişkenler açısından çocuklardaki davranış problemlerinin ve anne baba tutumlarının incelenmesidir. Uygulanan form ve ölçeklerin analizleri sonucunda; genç anne ve babaların aşırı koruyucu ve sıkı disiplinli tutumlarının yüksek olduğu, anne babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe aşırı kontrol, sıkı disiplin tutumlarının ve aile içi geçimsizliğin azaldığı görülmüştür. Anne babalardan çalışmayanların çalışanlara göre daha koruyucu ve disiplinli olduğu saptanmıştır. Ailelerden sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olanların daha olumsuz tutuma sahip oldukları ve aile içi geçimsizliğin yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda babaların annelere göre daha koruyucu, sıkı disiplinli ve daha demokratik oldukları ortaya çıkmıştır. Okul

öncesi dönemdeki çocukların davranış problemlerine bakıldığında erkek çocuklarının kız çocuklara oranla daha saldırgan ve aşırı hareketli/ dikkatsiz olduğu görülmüştür. Ayrıca anne babaların yaşı arttıkça çocuklardaki kaygı düzeyinin arttığı saptanmıştır. Son olarak da okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleri ile anne baba tutumları arasında düşük düzeyde de olsa bir ilişki bulunmuştur.

R. Yılmaz'ın (2010) Aydın ilinde yaşayan farklı sosyokültürel seviyelerdeki altı yaş grubu çocukların kelime dağarcıklarının, anne baba tutumları açısından incelemeyi amaçlayan araştırmasına uygulanan ölçek, test ve formlara yapılan analizlerde sosyokültürel seviyenin kelime dağarcığı üzerinde pozitif yönlü etkiye sahip olduğunu saptamıştır. Aşırı koruyuculuk, baskı-disiplin tutumları ve karı koca geçimsizliği faktörlerinin kelime dağarcığını negatif yönlü etkilediğini görmüştür. Olumsuz algı yaratan anne baba tutumlarının tutumların etkisinin sosyokültürel seviye düşüğe arttığını belirlemiştir.

Gülay ve Önder (2011) birlikte yaptıkları bir araştırmanın amacı annelerinin tutumlarına göre 5-6 yaş çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeylerini incelemektir. Araştırmanın sonuçlarına göre, annelerin tutumlarına göre çocukların sosyal-duygusal uyum düzeyleri farklılaşmaktadır. Yetkeci annelerin çocuklarının sosyal duygusal uyum düzeyleri, yetkeci olmayanlara göre düşük iken, otoriter ve izin verici annelerin çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeylerini otoriter ve izin verici olmayanlara göre düşük bulmuşlardır.

Taner Derman ve Başal (2013), 5-6 yaş çocuklarda gözlenen davranış problemlerini ve anne baba tutumları ile problem davranışlar arasındaki ilişkiyi belirlemek amacı ile yaptıkları araştırmanın sonucunda çocuklarda görülebilecek davranış problemlerinin gözlenmesi, saptanması ve aile ile iş birliği yapılarak çözümlenmeye çalışılması konusunda, okul öncesi eğitim kurumlarında çocuk gelişim uzmanı ve çocuk psikologlarının veya psikolojik danışmanın bulunması ve okul öncesi öğretmeninin aile ile sürekli iş birliği içinde çalışmasının uygun olacağı düşünülmüşlerdir.

Andı'nın (2014) bir araştırmasının amacı, okul öncesi dönem çocukların öğretmen tarafından değerlendirilen sosyal davranış denetimi, sosyal uyum ve sosyal

yeterlilik düzeylerinin, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları ile aile hayatına göre farklılaşp farklılaşmadığı anlamaya çalışmaktır. Uygulanan form ve ölçeklere yapılan analiz sonuçlarına göre kız çocukları erkeklere göre kişiler arası ilişkilerde, öz denetim becerilerinde ve akademik becerilerde daha iyidirler. İlköğretim ve üniversite mezunu anneler arasında çocuk yetiştirme tutumunda üniversite mezunu anneler lehine olan istatistiksel olarak anlamlı bulunan fark tespit edilmiştir. Çocukların yıkıcı ve talepkâr davranışlarının artması ile aileler bu çocuklarına karşı daha az demokratik ve eşitlikçi bir yaklaşım sergilemektedirler. Kız ve erkek çocukları sosyal yeterlilik ölçeği alt boyutlarında benzer davranış düzeyine sahiptirler. Anne baba tutumları ile çocuğun sosyal yeterliliği ve olumsuz sosyal davranışları arasında ise belirginleşen bir fark görülmemiştir.

Bolattekin (2014), anne-babanın bağlanma stili ile anne-baba tutumları ve 4-6 yaş grubu çocuklarda gözlemlenen davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yaptığı araştırmanın analizlerine göre çocuklarda gözlemlenen davranış problemlerinde, akran sorunlarında ve total güçlüklerde cinsiyete göre anlamlı farklılaşma görülmüştür. Erkek çocukların kız çocuklara göre daha fazla davranış problemi gösterdiği görülmüştür. Sosyal davranışlarda kızlar erkeklerden daha başarılı olmuştur. Anne babanın bağlanma stiline göre çocuklarında gözlemledikleri davranış problemleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Güvenli bağlanan anne babaların çocuklarında davranış sorunlarına, duygusal sorunlara, dikkat eksikliği ve hiperaktiviteye, akran sorunlarına ve total güçlükler rastlanmamıştır. Korkulu bağlanan anne babaların çocuklarında akran sorunlarına rastlanmıştır. Saplantılı bağlanan anne babaların çocuklarında ise davranış sorunları, duygusal sorunlar, akran sorunları, sosyal davranış sorunları ve total güçlükler görülmüştür. Son olarak kayıtsız bağlanan anne babaların çocuklarında akran sorunları ve total güçlükler anlamlı farklılaşma göstermiştir.

Aktürk (2015) bir araştırmasında; çocukları okul öncesi eğitime devam eden (5 yaş grubu) ebeveynlerin ana-baba tutumlarının çocuklarının cinsiyetleri, sahip oldukları çocuk sayıları, çocuklarının okul öncesi eğitime devam etme süreleri, yaşları, eğitim düzeyleri ve meslekleri değişkenlerinden etkilenip etkilenmediğini incelemiştir. Form ve ölçek analizlerine göre çocukları okul öncesi eğitime devam

eden (5 yaş grubu) annelerin sahip oldukları çocuğun cinsiyetleri ve meslekleri değişkenlerine göre çocuklarına karşı tutumlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığına ulaşılmıştır. Çocuk sayıları, sahip olduğu çocukların okul öncesi eğitime devam etme süreleri, yaşları, eğitim düzeyleri değişkenlerine göre ise çocuklarına karşı tutumlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Babaların ise; sahip oldukları çocukların cinsiyetleri, sahip oldukları çocuk sayıları, sahip olduğu çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süreleri ve yaşları değişkenlerine göre çocuklarına karşı olan tutumlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı; eğitim düzeyleri ve meslek değişkenlerine göre çocuklarına karşı tutumlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır.

Gözübüyük'ün (2015) bir araştırmasının amacını okul öncesi eğitime devam eden çocukların anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumu, çocuklarda öz-kontrol ve davranış sorunları arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerin ve öz-kontrolün anne-babanın çocuk yetiştirme tutumu ile çocuklardaki davranış sorunları arasındaki aracılık etkisinin incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda; anne-babanın çocuk yetiştirme tutumu ile öz-kontrol arasında pozitif ve doğrudan ilişkinin olduğu ve öz-kontrolün de davranış sorunları ile arasında dolaylı ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Ünal Güçlü (2015), farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki 5-6 yaş grubu çocukların davranışlarına olan etkisini tespit etmek amacı ile yaptığı araştırmasının sonucunda; baskıcı, ilgisiz, koruyucu aile tutumlarının çocuk davranışlarına belirgin bir etkisinin olmadığını saptamıştır. Fakat demokratik aile tutumunun çocuk davranışı ile ters yönde bir ilişkisi olduğunu belirlemiştir.

Begde ve Özyürek (2016), öğretmen ve anne-baba tutumlarının okul öncesi dönem çocuklarının problem çözme becerilerine etkisini inceledikleri araştırmalarının sonuçlarına göre; çocukların problem çözme becerilerinin çocukların cinsiyeti, kardeş sayısı, aile yapısı ve okula devam süresi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını, ilk ve son sırada doğan çocukların problem çözme becerilerinin ortanca çocuklardan daha düşük olduğunu belirlemişlerdir.

2.4.2. Okul Öncesi Dönemde İletişim Becerileri ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Hakim ve Shoatz'ın (1991) birlikte yaptıkları araştırma, şehirde bir gündüz bakımevindeki 3-5 yaş arası 63 çocuğu kapsamaktadır. Araştırmada, bu çocukların kişisel ihtiyaçlarını etkili bir şekilde ifade edemediği belirtilmiştir. Sözel dil becerileri, iş birliği becerileri düşük ve saldırgan davranış gösterme sıklığı yüksek olan bu çocukların oyun temelli uygulamalara dayalı deneysel süreçten sonra, işbirlikçi oyun ve iş birliğine dayalı öğrenmenin arttığı, dil becerileri açısından da kullandıkları sözcük sayısının arttığı görülmüştür.

Black ve Logan (1997) birlikte yaptıkları bir çalışmada; ailedeki iletişim ve akran ilişkilerini, çocukların sosyal konuları ile ilişkili olarak incelemiştir. Araştırmada, yaşları 24 ile 60 ay arasında değişen 43 çocuk, anne babaları ve akranları ile konuşmalarında sıra alma ve konuşma becerileri bakımından değerlendirilmiştir. Ailedeki ve akranlar arasındaki iletişimin, aile ortamında kabul görmeyen çocuklara göre, çevresi tarafından sevilen ve kabul gören çocuklarda daha güçlü olduğu saptanmıştır. Ayrıca birbiriyle çatışma halinde olan çocuklar ve ebeveynleri arasında da iletişim yönünden farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bu durumdaki çocuklar sıra beklemeden konuşma, başkalarının sözünü kesme, başkaları ile eşzamanlı olarak konuşma ve konudan bağımsız yanıtlar verme gibi davranışlar sergilemişlerdir. Bu çocukların anne babalarının, çevrelerinde sevilen ve kabul gören çocukların anne babaları ile karşılaştırıldığında, daha fazla istekte buldukları, ancak bunun yanında, çocuklarına isteklerine cevap vermeleri için yeterince zaman tanımadıkları görülmüştür. Çevrelerindeki kişilerce kabul gören ve sevilen çocukların sıra bekleme ve sırasını takip etme, akranlarına açıklama yapma, birbiri ile ilişkili konular hakkında konuşma gibi davranışları daha fazla gösterdikleri belirlenmiştir.

Çağdaş (1997), “Anne-Çocuk İletişim Dili Eğitimi” değişkeninin; deneme grubu annelerin çocuklarına karşı tutum ve davranışlarına etkileri ile bu davranışların, çocukların iş birliği ve sosyal ilişkilerine ilişkin davranışları üzerindeki etkilerini incelediği araştırmasının sonucuna göre “Anne-Çocuk İletişim Dili Eğitimi” programı uygulandıktan sonra; annelerin çocuklarına karşı ilgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, tutarlı disiplin, standartların belirginliği ile ilgili tutum ve

davranışlarında artma olduğu görülmüştür. Koruyuculuk, fiziksel cezalandırma, başarı için baskı, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma, duygusal cezalandırmaya ilişkin tutum ve davranışlarında ise azalma olduğu gözlenmiştir. Anne eğitiminin, annelerin çocuklarına karşı olumlu tutum ve davranış geliştirmelerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Anne eğitiminin, çocukların iş birliği ve sosyal ilişkilerle ilgili davranışlarının olumlu gelişmesini sağlamada etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Ergin (2003) doktora tezinde; duyguları tanıma, göz kontağı kurma, dinleme ve duyguları ifade etme olmak üzere dört iletişim beceri alanını içeren eğitim programının geliştirilmesini ve her bir iletişim alanı ile ilgili verilen eğitimin okul öncesi dönem çocukları üzerinde etkili olup olmadığını incelemiştir. Araştırmanın analiz sonuçlarına göre; “İletişim Becerileri Eğitim Programı” uygulanan deney grubunun iletişim beceri düzeylerini, iletişim becerisi eğitimi verilmeyen kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde yüksek bulmuştur. Ayrıca zekâ, yaş ve cinsiyet değişkenleri ile iletişim beceri düzeyini ölçen testlerin son test puanları arasında anlamlı farklılıklar bulmuştur.

Berglund, Eriksson ve Westerlund (2005), iletişim becerilerini gelişim dönemleri açısından inceledikleri çalışmalarında iletişim becerilerinin bireyin yaşamındaki ilk yıllarında nasıl kazandığını ve bağlantılı değişkenlerini incelenmişlerdir. Çalışmada kız çocuklarının erkek çocuklara, ilk sırada doğan çocukların daha sonra doğan çocuklara göre daha yüksek puanla değerlendirildiğini bulmuşlardır.

Görgülü (2009); eğitimde drama destekli kubaşık öğrenme etkinliklerinin, 5- 6 yaş öğrencilerinin iletişim becerilerinin gelişimi üzerindeki etkisini araştırmak amacı ile yaptığı uygulamanın analizleri sonrası iletişim becerileri ölçeğinde; sözel iletişim ve iletişim engellerinden kaçınma becerileri alt ölçeklerinden elde edilen toplam puanlar açısından deney grubu lehine anlamlı farklar olduğu bulmuştur. Sözel olmayan, nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeklerinden elde edilen toplam puanlar açısından deney ve kontrol gruplarında anlamlı fark olmadığını görmüştür.

Önder, Balaban Dağal ve Şallı (2015), okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-68 aylık çocukların belli bir program çerçevesinde iletişim becerilerinin geliştirilmesi amacı ile bir araştırma yapmışlardır ve bu araştırmada; “İletişim Becerisi

Programı” oluşturulurken deney ve kontrol gruplarından iki gruba programdan önce “İletişim Becerileri Ölçeği” uygulanarak grupların çalışılacak olan konuda farklı olmadığı saptanmış olup, sontest olarak yine “İletişim Becerileri Ölçeği” uygulanmıştır. Uygulamalar deney grubu lehine sonuç vermiş, izleme testleri de yapılarak “İletişim Becerisi Programı”nın sürekliliği de test edilmiş ve sonucun olumlu olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Özer Özkan ve Coşkun’un (2015) birlikte yaptıkları bir araştırmada, okul öncesi dönem çocuklarının dinleme becerilerini değerlendirmek için ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizlerden elde edilen bulgular, ölçekte yer alan maddelerin tamamının yeterli ayırt edicilik düzeyinde olduğunu göstermiştir. Yapılan analizler sonucunda, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Dinleme Becerilerini Değerlendirme Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeline, verilerin elde edildiği araştırma evreni ve örneklemine, veri toplama araçlarına, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen bu araştırma, ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir.

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi, değiştirmeden, etkileme çabası gösterilmeden tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2013: 77).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Elâzığ il merkezindeki ve Diyarbakır merkez ilçelerindeki okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocuklar ve 36-72 aylık çocukların anne babaları oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemi; Elâzığ il merkezindeki ve Diyarbakır merkez ilçelerindeki, çalışma için izin verilen okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim görmekte olan, tesadüfi örnekleme yoluyla 36-72 aylık 152'si kız, 148'i erkek olan toplam 300 çocuktan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocuklara sahip toplam 320 anne babadan oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla; araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, Günalp (2007) tarafından hazırlanan ve uygulamak için araştırmacının izin aldığı “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi” ve Görgülü (2009) tarafından hazırlanan ve uygulamak için araştırmacının izin aldığı “İletişim Becerileri Ölçeği” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”nda (Ek-2); araştırma grubunu oluşturanların sosyo-demografik değişkenlerinden olan; çocuğun yaş grubu, çocuğun cinsiyeti, çocuk sayısı, çocuğun doğum sırası, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin çalışma durumu, ailenin aylık toplam geliri, aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı ile ilgili bilgileri toplamak amacıyla anne babalar tarafından doldurulan demografik ifadeler yer verilmiştir.

3.3.2. Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi

Günelp (2007) tarafından hazırlanan, geçerliliği ve güvenilirliği ispat edilmiş “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi” (Ek-3) dörder aile tutumuna (baskıcı-otoriter, koruyucu, ilgisiz-kaygısız, demokratik) eşit 15’er madde olarak belirlenmiş, toplamda 60 maddeden oluşmaktadır. Anne babalar, kendi tutumları hakkında üçlü derecelendirme ölçeği üzerine işaretlemeler yapmıştır. Cevaplamada seçenekler ve her bir seçeneğe verilen puanlar: “Katılıyorum (3), Kısmen Katılıyorum (2), Katılmıyorum (1)” şeklindedir.

Anket içerisine dört farklı ana baba tutumunu belirlemeye yönelik ifadeler karışık olarak dağıtılmıştır. Anketin alt başlıkları olarak belirlenen bu ana baba tutumları ve madde numaraları şunlardır:

- Baskıcı-Otoriter Ana-Baba Tutumu (2, 5, 7, 9, 10, 13, 19, 23, 27, 35, 42, 49, 52, 54, 57)
- Koruyucu Ana-Baba Tutumu (3, 6, 14, 16, 25, 31, 36, 40, 43, 44, 48, 50, 51, 58, 60)
- İlgisiz-Kaygısız Ana-Baba Tutumu (11, 12, 17, 18, 24, 28, 29, 33, 38, 45, 47, 53, 55, 56, 59)
- Demokratik Ana-Baba Tutumu (1, 4, 8, 15, 20, 21, 22, 26, 30, 32, 34, 37, 39, 41, 46)

Alt ölçeğin kodlamasında üç ifadeye birer puan aralığı verilmiştir. Puan aralığının hesaplanmasında bu aralıkların eşit olması gerektiğinden ölçekteki ifade sayısı, likert ölçekteki en yüksek ifade sayısı ile en düşük ifade sayısının farkına bölünmüştür ($3-1/3=0,67$) ve kullanılacak olan puan aralığı 0,67 olarak hesaplanmıştır.

Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi Tutum Puan Ortalamalarının Aralıkları:

- 1,00 – 1,67 Katılmıyorum (1)
- 1,68 – 2,34 Kısmen Katılıyorum (2)
- 2,35 – 3,00 Katılıyorum (3)

3.3.2.1. Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinin Geçerliliği

Düzenlenen tutum cümleleri, dört ayrı ana-baba tutumu başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bu işlemler yapılırken her alt başlık için madde sayısının eşit tutulmasına ve her maddenin cevaplayan tarafından aynı şekilde anlaşılmasına uzman öğretim üyesi nezaretinde dikkat edilmiştir. Hazırlanan üç dereceli likert tipi 60 maddelik “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi”, 18 kişilik uzman görüşünde her maddenin almış olduğu puanlar SPSS 11 İstatistik Paket Programında değerlendirilmiştir. Elde edilen değerlerde bir maddenin alabileceği en yüksek puan 72, en düşük puan 0’dır. Uzman görüşünden elde edilen sonuca göre maddelerin aldığı puanlar 72 ile 63 arasında değişmektedir. Sonuç olarak, anketin uzman görüşüne dayalı olarak geçerliliğine ilişkin kanıtlar elde edilmiştir. Böylece taslak ölçek, uygulanma aşamasına hazır hale getirilmiştir (Günel, 2007: 62).

3.3.2.2. Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinin Güvenilirliği

Günel (2007), araştırmasında uygulanan “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi”nin ölçek puan varyansını 148, madde toplam puan varyansını 38 olarak hesaplamıştır. Anketinin, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısını 0.75 bulmuştur. Test yarılama yöntemi sonucunda elde edilen güvenilirlik katsayısını 0,81 olarak hesaplamıştır.

Bu araştırmada uygulanan anketin de iç tutarlılığını incelemek için de Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Doldurulan anketlerin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0.794 bulunmuştur. Bu iç tutarlılık güvenilirlik yönteminden elde edilen katsayı, Günel’in (2007) elde ettiği iç tutarlılık katsayısı ile paralellik göstermektedir. Alfa (α) katsayısı; $0.60 \leq \alpha < 0.80$ olduğundan ölçek oldukça güvenilirdir (Kayış vd., 2010: 405).

3.3.3. İletişim Becerileri Ölçeği

Okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerilerini ölçmek amacıyla gerekli izinler alarak, video çekimleri yaparak, uzman görüşlerine başvurarak, uygun istatistiksel analizleri yaparak, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının yapıldığı “İletişim Becerileri Ölçeği” (Ek-4), Görgülü (2009) tarafından hazırlanmıştır. İletişim Becerileri Ölçeği, toplam 23 maddeden oluşmaktadır. Çocukların gösterdikleri her bir iletişim becerisiyle ilgili maddeleri gösterme sıklıkları “Her Zaman (5), Sık Sık (4), Nadiren (3), Bazen (2), Hiçbir Zaman (1)” şeklinde belirtilip değerlendirilmiştir.

İletişim Becerileri Ölçeği’nde benzer içerik gösteren maddeler dört alt ölçek olarak sınıflandırılmıştır. Ölçek alt başlıkları ve madde numaraları şunlardır:

- Sözel İletişim Becerileri (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9)
- İletişim Engellerinden Kaçınma (10, 11, 12, 13, 14) bu maddeler tersten puanlanarak hesaplanmıştır.
- Nezaket İçerikli İletişim Becerileri (15, 16, 17, 18, 19, 20)
- Sözel Olmayan İletişim Becerileri (21, 22, 23)

Alt ölçeğin kodlaması aşamasında her ifadeye birer puan aralığı verilmiştir. Puan aralığının hesaplanması sırasında tüm aralıkların eşit olması gerektiği için ölçekteki ifade sayısı, likert ölçekteki en yüksek ifade sayısı ile en düşük ifade sayısının farkına bölünerek ($5-1/5=0,8$) kullanılacak olan puan aralığı 0,8 olarak hesaplanmıştır.

İletişim Becerileri Ölçeği Beceri Puan Ortalamalarının Aralıkları:

- 1,00 – 1,80 Hiçbir Zaman (1)
- 1,81 – 2,60 Bazen (2)
- 2,61 – 3,40 Nadiren (3)
- 3,41 – 4,20 Sık Sık (4)
- 4,21 – 5,00 Her Zaman (5)

3.3.3.1. İletişim Becerileri Ölçeğinin Geçerliliği

İletişim Becerileri Ölçeği’nde her çocuk için toplam puanlar elde edilmiş ve elde edilen puanlar üzerinden SPSS sosyal bilimler istatistik programına göre elde edilen bulgular üzerinden geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Yapı geçerliliği

için, açıklayıcı faktör analizi; güvenilirlik çalışması için faktörlerin her ölçüm için iç tutarlılık (Cronbach Alpha), aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ile maddelerin ayırt edicilik güçleri incelenmiştir. Ayrıca madde toplam puan korelasyonları, faktör yükleri ve birden fazla faktöre yüklenen maddelerin faktör yükleri arasındaki farklar da incelenmiştir. Veri setinin, faktör analizi için uygunluğu test edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi değeri incelendiğinde bu değer .88 olması faktör analizi için örneklemin uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca testin Bartlett's Test değerinin 2038.743, ($p < .000$) olması testin iyi bir dağılım göstermiş olduğunu göstermektedir (Görgülü, 2009: 39).

3.3.3.2. İletişim Becerileri Ölçeğinin Güvenilirliği

İletişim Becerileri Ölçeği'nin güvenilirliği için iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Geçerlilik çalışmasına katılan bu gruba uygulanan her ölçümün faktörlere giren maddeleri için hesaplanan Cronbach Alfa değerleri birbirine benzerdir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı birinci faktörü için .92, ikinci faktörü için .92, üçüncü faktörü için .87, dördüncü faktörü için .56 bulunmuştur. Faktörlerinin, Cronbach Alfa değerleri yüksektir. Ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğu ve her bir maddenin temelde iletişim becerilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş olduğunu göstermektedir (Görgülü, 2009: 41).

Bu çalışmada uygulanan ölçeğin de iç tutarlılığını incelemek için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır ve 0.881 bulunmuştur. Bu iç tutarlılık güvenilirlik yönteminden elde edilen katsayı, Görgülü'nün (2009) elde ettiği güvenilirlik katsayısıyla paralellik göstermektedir. Alfa (α) katsayısı; $0.60 \leq \alpha < 0.80$ olduğundan ölçek oldukça güvenilirdir (Kayış vd., 2010: 405).

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmalara, Mayıs 2018'de başlanmıştır. Verilerinin toplanması amacıyla örneklem grubunu oluşturan anne babalar, "Kişisel Bilgi Formu" ile birlikte Günalp (2007) tarafından hazırlanan "Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi"ni doldurmuştur. Görgülü (2009) tarafından hazırlanan "İletişim Becerileri Ölçeği" ise okul öncesi eğitim kurumunda çalışan ve örneklem grubundaki öğrencisini en az 5 aydan beri tanıyan okul öncesi öğretmenleri, öğrencileri adına doldurmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan, anne babaların doldurduğu anketlerden ve öğretmenlerin doldurduğu ölçeklerden elde edilen veriler kodlanarak bilgisayara aktarılmıştır ve bu veriler SPSS 22 programı kullanılarak gerekli olan istatistikî işlemlere göre çözümlenmiştir.

Örneklem grubundaki anne babaların doldurduğu “Kişisel Bilgi Formu”ndan elde edilen demografik bilgi verileri ile öğretmenlerin örneklem grubundaki öğrencileri için doldurdıkları “İletişim Becerileri Ölçeği”nden elde edilen demografik bilgi verilerinin frekans ve yüzde dağılımları, ifade sıralamasına göre aşağıdaki tablolar üzerinden gösterilmiştir.

Tablo-1: Kişisel Bilgi Formunun Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı

		Frekans (f)	Yüzde (%)
Çocuğun Yaş Grubu (Ay Cinsinden)	36-48 Aylık	10	3,1
	48-60 Aylık	112	35,0
	60-72 Aylık	198	61,9
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	167	52,2
	Erkek	153	47,8
Çocuk Sayısı	1	51	15,9
	2	163	50,9
	3	75	23,4
	4	24	7,5
	4 üstü	7	2,2
Çocuğun Doğum Sırası	1	150	46,9
	2	104	32,5
	3	44	13,8
	4	17	5,3
	4 üstü	5	1,6
Annenin Öğrenim Durumu	İlköğretim mezunu	56	17,5
	Ortaöğretim mezunu	112	35,0
	Yükseköğretim mezunu	152	47,5
Babanın Öğrenim Durumu	İlköğretim mezunu	23	7,2
	Ortaöğretim mezunu	93	29,1
	Yükseköğretim mezunu	204	63,7

		Frekans (f)	Yüzde (%)
Annenin Çalışma Durumu	Ev Hanımı	216	67,5
	Çalışan	104	32,5
Ailenin Aylık Toplam Geliri	2.000 TL'nin altı	78	24,4
	2.000 TL- 4.000 TL arası	131	40,9
	4.000 TL'nin üstü	111	34,7
Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığı (Büyükanne, dede, amca, teyze vs.)	Var	44	13,8
	Yok	276	86,3

Araştırma kapsamında çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam etmekte olan bu anne babaların doldurduğu “Kişisel Bilgi Formu”nun toplam sayısı 320’dir.

Buna göre Tablo-1’e bakıldığında:

- Çocukların; 10’u (%3,1) 36-48 aylıktır, 112’si (%35,0) 48-60 aylıktır ve 198’i (%61,9) 60-72 aylıktır.
- Çocuklardan; 167’si (%52,2) kızdır ve 153’ü (%47,8) erkektir.
- Çocuk sayısı; bir olan 51 (%15,9) aile, çocuk sayısı iki olan 163 (%50,9) aile, çocuk sayısı üç olan 75 (%23,4) aile, çocuk sayısı dört olan 24 (%7,5) aile ve çocuk sayısı dört üstü olan 7 (%2,2) aile vardır.
- Çocuklardan; 150’si (%46,9) birinci sırada doğan çocuktur, 104’ü (%32,5) ikinci sırada doğan çocuktur, 44’ü (%13,8) üçüncü sırada doğan çocuktur, 17’si (%5,3) dördüncü sırada doğan çocuktur ve 5’i (%1,6) dört üstü sırada doğan çocuktur.
- Annelerden; 56’sı (%17,5) ilköğretim mezunudur, 112’si (%35,0) ortaöğretim mezunudur ve 152’si (%47,5) yükseköğretim mezunudur.
- Babalardan; 23’ü (%7,2) ilköğretim mezunudur, 93’ü (%29,1) ortaöğretim mezunudur ve 204’ü (%63,7) yükseköğretim mezunudur.
- Annelerden; 216’sı (%67,5) ev hanımıdır ve 104’ü (%32,5) bir işte çalışmaktadır.

- Aylık toplam geliri; 2.000 TL'nin altında olan 78 (%24,4) aile vardır, 2.000 TL ile 4.000 TL arası olan 131 (%40,9) aile vardır ve 4.000 TL'nin üstü olan 111 (%34,7) aile vardır.

- Başka bir bireyle (büyükanne, dede, amca, teyze vs.) birlikte yaşayan 44 (%13,8) aile vardır ve başka bir bireyle (büyükanne, dede, amca, teyze vs.) birlikte yaşamayan 276 (%86,3) aile vardır.

Tablo-2: İletişim Becerileri Ölçeğinin Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımı

		Frekans (f)	Yüzde (%)
Öğrencinin Yaş Grubu (Ay Cinsinden)	36-48 Aylık	23	7,7
	48-60 Aylık	81	27,0
	60-72 Aylık	196	65,3
Öğrencinin Cinsiyeti	Kız	152	50,7
	Erkek	148	49,3

Araştırma kapsamında öğretmenlerin, okul öncesi dönem öğrencileri için doldurduğu “İletişim Becerileri Ölçeği”nin toplam sayısı 300’dür.

Buna göre Tablo-2’ye bakıldığında:

- Öğrencilerin; 23’ü (%7,7) 36-48 aylıktır, 81’i (%27,0) 48-60 aylıktır ve 196’sı (%65,3) 60-72 aylıktır.

- Öğrencilerden; 152’si (%50,7) kızdır ve 148’i (%49,3) erkektir.

Örneklem grubundaki anne babaların doldurduğu “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi” alt ölçeklerinin puan ortalamalarının dağılımları ve öğretmenlerin örneklem grubundaki öğrencileri için doldurdukları “İletişim Becerileri Ölçeği”nin alt ölçeklerinin puan ortalamalarının dağılımları aşağıdaki tablolar üzerinden gösterilmiştir.

Tablo-3: Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinden Alınan Puan Ortalamalarının Alt Ölçeklere Göre Dağılımı

	Ortalama ve Standart Sapma	Minimum Puan	Maksimum Puan
Baskıcı-Otoriter Ana Baba Tutumu	25,09 ± 4,68	15,00	41,00
Koruyucu Ana Baba Tutumu	29,31 ± 4,48	18,00	41,00
İlgisiz-Kaygısız Ana Baba Tutumu	21,51 ± 3,78	15,00	38,00
Demokratik Ana Baba Tutumu	40,78 ± 2,89	30,00	45,00

Buna göre Tablo-3'e bakıldığında ebeveynlerin kendilerini algıladıkları ana baba tutumlarından:

- Baskıcı-otoriter ana baba tutumu alt ölçeğinin puan ortalamasının “25,09 ± 4,68” olduğu saptanmıştır.
- Koruyucu ana baba tutumu alt ölçeğinin puan ortalamasının “29,31 ± 4,48” olduğu saptanmıştır.
- İlgisiz-kaygısız ana baba tutumu alt ölçeğinin puan ortalamasının “21,51 ± 3,78” olduğu saptanmıştır.
- Demokratik ana baba tutumu alt ölçeğinin puan ortalamasının “40,78 ± 2,89” olduğu saptanmıştır.

Bu ortalama değerlere bakılarak, ebeveynlerin kendilerinde benimsedikleri eğilimin fazla olduğu tutumun “Demokratik Tutum” olduğu görülmektedir.

Tablo-4: İletişim Becerileri Ölçeğinden Alınan Puan Ortalamalarının Alt Ölçeklere Göre Dağılımı

	Ortalama ve Standart Sapma	Minimum Puan	Maksimum Puan
Sözel İletişim Becerileri	34,47 ± 6,92	11,00	45,00
İletişim Engellerinden Kaçınma	18,09 ± 4,10	6,00	25,00
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	22,73 ± 5,02	8,00	30,00
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	11,65 ± 2,85	3,00	15,00

Buna göre Tablo-4'e bakıldığında okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerilerinden:

- Sözel iletişim becerileri alt ölçeğinin puan ortalamasının “ $34,47 \pm 6,92$ ” olduğu saptanmıştır.
- İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeğinin puan ortalamasının “ $18,09 \pm 4,10$ ” olduğu saptanmıştır.
- Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeğinin puan ortalamasının “ $22,73 \pm 5,02$ ” olduğu saptanmıştır.
- Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeğinin puan ortalamasının “ $11,65 \pm 2,85$ ” olduğu saptanmıştır.

Bu ortalama değerlere bakılarak, okul öncesi dönem çocuklarının daha çok “Sözel İletişim Becerileri”ni kullanmış olduğu görülmektedir.

SPSS’te uygulanacak testlerin türünü belirlemek için; İletişim Becerileri Ölçeği’nin alt ölçeklerinin puan ortalamalarının ve Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi’nin alt ölçeklerinin puan ortalamalarının normallik testi sonuçları tablolar halinde aşağıda gösterilmiştir:

Tablo-5: İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçeklerinin Puan Ortalamalarının Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Sözel İletişim Becerileri	,096	300	,000	,096	300	,000
İletişim Engellerinden Kaçınma	,095	300	,000	,972	300	,000
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	,074	300	,000	,962	300	,000
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	,155	300	,000	,917	300	,000

($p > .05$)

“İletişim Becerileri Ölçeği”nin alt ölçeklerinden elde edilen puan ortalamalarının normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan normallik testi sonucunda, Kolmogorov-Smirnov değerinin $p > .05$ olması durumunda verilerin normal dağıldığı (Büyüköztürk, 2013) kabul edilir.

Tablo-5'te görüldüğü üzere toplam dört alt beceri de “ $p<.05$ ” olduğu için verilerin normal dağılmadığı görülmüştür ($p=.000$). Bu yüzden ikili gruplu değişkenlerde nonparametrik testlerden olan Mann Whitney U Testi ve ikiden fazla gruplu değişkenlerde nonparametrik testlerden olan Kruskal Wallis Testi uygulanarak, demografik değişkenlere göre “İletişim Becerileri Ölçeği”nin alt ölçeklerinin puan ortalamalarının karşılaştırılması yapılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Tablo-6: Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketinin Alt Ölçeklerinin Puan Ortalamalarının Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Baskıcı-Otoriter Ana Baba Tutumu	,088	320	,000	,981	320	,000
Koruyucu Ana Baba Tutumu	,058	320	,011	,992	320	,089
İlgisiz-Kaygısız Ana Baba Tutumu	,091	320	,000	,965	320	,000
Demokratik Ana Baba Tutumu	,134	320	,000	,939	320	,000

($p>.05$)

“Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi” nin alt ölçeklerinden elde edilen puan ortalamalarının normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan normallik testi sonucunda, Kolmogorov-Smirnov değerinin $p>.05$ olması durumunda verilerin normal dağıldığı (Büyüköztürk, 2013) kabul edilir fakat Tablo-6’da görüldüğü üzere toplam dört alt tutumda “ $p<.05$ ” olduğu için verilerin normal dağılmadığı görülmüştür.

Anne baba tutumları ile iletişim becerileri arasında bir ilişkinin olup olmadığı ve eğer ilişki varsa bu ilişkinin şiddetini ortaya koymak için korelasyon analizi uygulanmıştır. “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi”nin alt tutumları puan ortalamaları ve “İletişim Becerileri Ölçeği”nin alt ölçekleri puan ortalamaları normal dağılım göstermediği için aralarındaki ilişki, Spearman Korelasyonu uygulanarak analiz edilmiştir. Analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amaçlarına göre elde edilen verilerin analiz edilmesiyle elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. 36-72 Aylık Çocukların İletişim Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Bu araştırmada yanıtı aranan birinci genel amaç “36-72 aylık çocukların iletişim becerileri bazı değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” olarak ifade edilmiştir. Bu başlık altında, birinci genel amacın alt amaçlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İletişim Becerileri Ölçeği'nin alt ölçeklerine ait puan ortalamalarının ayrı ayrı demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşma olup olmadığı Kruskal Wallis Testi veya Mann Whitney U Testi ile aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo-7: Çocukların Yaş Gruplarına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

	Yaş Grupları	N	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	X^2	p
Sözel İletişim Becerileri	36-48 Aylık	23	69,70	21,692	,000
	48-60 Aylık	81	158,12		
	60-72 Aylık	196	156,83		
İletişim Engellerinden Kaçınma	36-48 Aylık	23	74,41	22,327	,000
	48-60 Aylık	81	142,75		
	60-72 Aylık	196	162,63		
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	36-48 Aylık	23	77,43	18,899	,000
	48-60 Aylık	81	165,17		
	60-72 Aylık	196	153,01		
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	36-48 Aylık	23	100,96	9,391	,009
	48-60 Aylık	81	162,94		
	60-72 Aylık	196	151,17		

p<0,05

Tablo-7'deki Kruskal Wallis Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların yaş grupları açısından anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p<.05$). Buna göre yaş grubu 48-60 aylık ($X_{\text{sıra}}=158,12$) olan çocukların sözel iletişim becerileri puan ortalamalarının; 60-72 aylık ($X_{\text{sıra}}=156,83$) ve 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=69,70$) çocukların sözel iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş grubu 60-72 aylık ($X_{\text{sıra}}=156,83$) olan çocukların sözel iletişim becerileri puan ortalamalarının ise 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=69,70$) çocukların sözel iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların yaş grupları açısından anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p<.05$). Buna göre yaş grubu 60-72 aylık ($X_{\text{sıra}}=162,63$) olan çocukların iletişim engellerinden kaçınma puan ortalamalarının; 48-60 aylık ($X_{\text{sıra}}=142,75$) ve 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=74,41$) olan çocukların iletişim engellerinden kaçınma puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş grubu 48-60 aylık ($X_{\text{sıra}}=142,75$) olan çocukların iletişim engellerinden kaçınma puan ortalamalarının ise 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=74,41$) çocukların iletişim engellerinden kaçınma puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların yaş grupları açısından anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p<.05$). Buna göre yaş grubu 48-60 aylık ($X_{\text{sıra}}=165,17$) olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarının; 60-72 aylık ($X_{\text{sıra}}=153,01$) ve 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=77,43$) olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş grubu 60-72 aylık ($X_{\text{sıra}}=153,01$) olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarının ise 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=77,43$) olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların yaş grupları açısından anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p<.05$). Buna göre yaş grubu 48-60 aylık ($X_{\text{sıra}}=162,94$) olan çocukların sözel olmayan iletişim becerileri

puan ortalamalarının; 60-72 aylık ($X_{\text{sıra}}=151,17$) ve 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=100,96$) çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş grubu 60-72 aylık ($X_{\text{sıra}}=151,17$) olan sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının ise 36-48 aylık ($X_{\text{sıra}}=100,96$) çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-8: Çocukların Cinsiyetlerine Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Bulguları

	Cinsiyet	N	$X_{\text{sıra}}$	U	z	p
Sözel İletişim Becerileri	Kız	152	161,56	9566,500	-2,242	,025
	Erkek	148	139,14			
İletişim Engellerinden Kaçınma	Kız	152	159,80	9835,000	-1,887	,059
	Erkek	148	140,95			
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	Kız	152	163,95	9203,000	-2,730	,006
	Erkek	148	136,68			
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	Kız	152	150,92	11184,000	-,086	,931
	Erkek	148	150,07			

$p < 0,05$

Tablo-8'deki Mann Whitney U Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların cinsiyetleri açısından anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p < .05$). Cinsiyete göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları açısından kızlar ($X_{\text{sıra}}=161,56$) ve erkekler ($X_{\text{sıra}}=139,14$) arasında, kızların lehine istatistiksel bir fark vardır ($U=9566,500$, $p=,025$).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların cinsiyetleri açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p > .05$). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları cinsiyete göre bir fark yaratmamaktadır ($U=9835,000$, $p=,059$).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların cinsiyetleri açısından anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p < .05$). Cinsiyete göre nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları açısından kızlar ($X_{\text{sıra}}=163,95$) ve erkekler ($X_{\text{sıra}}=136,68$) arasında, kızların lehine istatistiksel bir fark vardır ($U=9203,000$, $p=,006$).

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocukların cinsiyetleri açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir ($p>.05$). Buna göre sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları cinsiyete göre bir fark yaratmamaktadır ($U=11184,000$, $p=,931$).

Tablo-9: Ailenin Çocuk Sayısına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

	Ailenin Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}_{sıra}$	X^2	p
Sözel İletişim Becerileri	1	43	160,60	1,944	,746
	2	156	144,41		
	3	72	158,21		
	4	22	148,25		
	4 üstü	7	152,00		
İletişim Engellerinden Kaçınma	1	43	164,49	2,287	,683
	2	156	148,61		
	3	72	152,79		
	4	22	133,25		
	4 üstü	7	137,43		
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	1	43	139,13	1,798	,773
	2	156	151,89		
	3	72	152,91		
	4	22	145,25		
	4 üstü	7	181,14		
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	1	43	140,23	5,015	,286
	2	156	147,29		
	3	72	166,31		
	4	22	132,52		
	4 üstü	7	178,93		

$p<0,05$

Tablo-9'daki Kruskal Wallis Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin çocuk sayısı açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir ($p>.05$). Buna göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları ailenin çocuk sayısına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=1,944$, $p=,746$).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin çocuk sayısı açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları ailenin çocuk sayısına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=2,287$, $p=,683$).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin çocuk sayısı açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları ailenin çocuk sayısına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=1,798$, $p=,773$).

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin çocuk sayısı açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları ailenin çocuk sayısına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=5,015$, $p=,286$).

Tablo-10: Çocuğun Doğum Sırasına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

	Çocuğun Doğum Sırası	N	$X_{sıra}$	X^2	p
Sözel İletişim Becerileri	1	138	147,25	4,226	,376
	2	99	152,08		
	3	42	164,95		
	4	16	119,81		
	4 üstü	5	185,60		
İletişim Engellerinden Kaçınma	1	138	155,20	4,520	,340
	2	99	146,68		
	3	42	161,05		
	4	16	114,00		
	4 üstü	5	124,80		
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	1	138	149,59	1,863	,761
	2	99	146,19		
	3	42	163,81		
	4	16	141,97		
	4 üstü	5	176,50		
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	1	138	145,63	4,975	,290
	2	99	150,35		
	3	42	170,49		
	4	16	128,06		
	4 üstü	5	191,70		

$p<0,05$

Tablo-10'daki Kruskal Wallis Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocuğun doğum sırası açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları çocuğun doğum sırasına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=4,226$, $p=,376$).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocuğun doğum sırası açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları çocuğun doğum sırasına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=4,520$, $p=,340$).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocuğun doğum sırası açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları çocuğun doğum sırasına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=1,863$, $p=,761$).

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında çocuğun doğum sırası açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları çocuğun doğum sırasına göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=4,975$, $p=,290$).

Tablo-11: Annenin Öğrenim Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

	Annenin Öğrenim Durumu	N	X _{sıra}	X ²	p
Sözel İletişim Becerileri	İlköğretim Mezunu	53	133,42	3,052	,217
	Ortaöğretim Mezunu	104	149,37		
	Yükseköğretim Mezunu	143	157,65		
İletişim Engellerinden Kaçınma	İlköğretim Mezunu	53	135,94	1,837	,399
	Ortaöğretim Mezunu	104	154,33		
	Yükseköğretim Mezunu	143	153,11		
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	İlköğretim Mezunu	53	134,42	2,294	,318
	Ortaöğretim Mezunu	104	152,26		
	Yükseköğretim Mezunu	143	155,18		

	Annenin Öğrenim Durumu	N	X _{sıra}	X ²	p
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	İlköğretim Mezunu	53	153,43	6,346	,042
	Ortaöğretim Mezunu	104	165,89		
	Yükseköğretim Mezunu	143	138,22		

$p < 0,05$

Tablo-11'deki Kruskal Wallis Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin öğrenim durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p > .05$). Buna göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları annenin öğrenim durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=3,052$, $p=,217$).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin öğrenim durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p > .05$). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları annenin öğrenim durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=1,837$, $p=,399$).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin öğrenim durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p > .05$). Buna göre nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları annenin öğrenim durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=2,294$, $p=,318$).

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin öğrenim durumu açısından anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p < .05$). Buna göre annesi ortaöğretim mezunu olan ($X_{sıra}=165,89$) çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının; annesi ilköğretim mezunu olan ($X_{sıra}=153,43$) ve annesi yükseköğretim mezunu olan ($X_{sıra}=138,22$) çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Annesi ilköğretim mezunu olan çocukların ($X_{sıra}=153,43$) sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının ise annesi yükseköğretim mezunu olan çocukların ($X_{sıra}=138,22$) sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-12: Babanın Öğrenim Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

	Babının Öğrenim Durumu	N	X _{sıra}	X ²	p
Sözel İletişim Becerileri	İlköğretim Mezunu	22	134,36	,957	,620
	Ortaöğretim Mezunu	84	154,65		
	Yükseköğretim Mezunu	194	150,53		
İletişim Engellerinden Kaçınma	İlköğretim Mezunu	22	141,20	1,441	,487
	Ortaöğretim Mezunu	84	142,73		
	Yükseköğretim Mezunu	194	154,92		
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	İlköğretim Mezunu	22	120,39	2,932	,231
	Ortaöğretim Mezunu	84	151,03		
	Yükseköğretim Mezunu	194	153,69		
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	İlköğretim Mezunu	22	158,77	4,391	,111
	Ortaöğretim Mezunu	84	165,81		
	Yükseköğretim Mezunu	194	142,93		

p<0,05

Tablo-12'deki Kruskal Wallis Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında babanın öğrenim durumu açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir (p>.05). Buna göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları babanın öğrenim durumuna göre bir fark yaratmamaktadır (X²=,957, p=,620).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında babanın öğrenim durumu açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir (p>.05). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları babanın öğrenim durumuna göre bir fark yaratmamaktadır (X²=1,441, p=,487).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında babanın öğrenim durumu açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir (p>.05). Buna göre

nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları babanın öğrenim durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=2,932$, $p=,231$).

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında babanın öğrenim durumu açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir ($p>.05$). Buna göre sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları babanın öğrenim durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=4,391$, $p=,111$).

Tablo-13: Annenin Çalışma Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Bulguları

	Annenin Çalışma Durumu	N	X_{sıra}	U	z	p
Sözel İletişim Becerileri	Ev Hanımı	204	152,39	9405,500	-,552	,581
	Çalışan	96	146,47			
İletişim Engellerinden Kaçınma	Ev Hanımı	204	150,69	9754,000	-,054	,957
	Çalışan	96	150,10			
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	Ev Hanımı	204	160,38	7776,000	-2,884	,004
	Çalışan	96	129,50			
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	Ev Hanımı	204	166,28	6572,000	-4,647	,000
	Çalışan	96	116,96			

$p<0,05$

Tablo-13'teki Mann Whitney U Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin çalışma durumu açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir ($p>.05$). Buna göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları annenin çalışma durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($U=9405,500$, $p=,581$).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin çalışma durumu açısından anlamlı bir fark belirlenememiştir ($p>.05$). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları annenin çalışma durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($U=9754,000$, $p=,957$).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin çalışma durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p<.05$). Annenin çalışma durumuna göre nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları açısından annesi ev hanımı olan çocuklar ($X_{\text{sıra}}=160,38$) ve annesi çalışan çocuklar ($X_{\text{sıra}}=129,50$) arasında, annesi ev hanımı olan çocukların lehine istatistiksel bir fark vardır ($U=7776,000$, $p=,004$).

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında annenin çalışma durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p<.05$). Annenin çalışma durumuna göre sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları açısından annesi ev hanımı olan çocuklar ($X_{\text{sıra}}=166,28$) ve annesi çalışan çocuklar ($X_{\text{sıra}}=116,96$) arasında, annesi ev hanımı olan çocukların lehine istatistiksel bir fark vardır ($U=6572,000$, $p=,000$).

Tablo-14: Ailenin Ekonomik Durumuna Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Bulguları

	Ailenin Aylık Toplam Geliri	N	$X_{\text{sıra}}$	X^2	P
Sözel İletişim Becerileri	2.000 TL'nin altı	71	142,18	1,094	,579
	2.000 TL- 4.000 TL arası	124	155,63		
	4.000 TL'nin üstü	105	150,07		
İletişim Engellerinden Kaçınma	2.000 TL'nin altı	71	134,70	3,242	,198
	2.000 TL- 4.000 TL arası	124	157,34		
	4.000 TL'nin üstü	105	153,10		
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	2.000 TL'nin altı	71	135,24	10,313	,006
	2.000 TL- 4.000 TL arası	124	169,56		
	4.000 TL'nin üstü	105	138,31		
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	2.000 TL'nin altı	71	163,43	7,107	,029
	2.000 TL- 4.000 TL arası	124	158,15		
	4.000 TL'nin üstü	105	132,73		

$p<0,05$

Tablo-14'teki Kruskal Wallis Testi analiz sonuçlarına göre:

Sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin ekonomik durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları ailenin ekonomik durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=1,094$, $p=,579$).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin ekonomik durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları ailenin ekonomik durumuna göre bir fark yaratmamaktadır ($X^2=3,242$, $p=,198$).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin ekonomik durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p<.05$). Buna göre ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL-4.000 TL arası ($X_{\text{sıra}}=169,56$) olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarının; 4.000 TL'nin üstü ($X_{\text{sıra}}=138,31$) ve 2.000 TL'nin altı ($X_{\text{sıra}}=135,24$) olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ailesinin aylık toplam geliri 4.000 TL'nin üstü olan ($X_{\text{sıra}}=138,31$) çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarının ise ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL'nin altı olan ($X_{\text{sıra}}=135,24$) çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında ailenin ekonomik durumu açısından anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p<.05$). Buna göre ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL'nin altı ($X_{\text{sıra}}=135,24$) olan çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının; 2.000 TL-4.000 TL arası ($X_{\text{sıra}}=169,56$) ve 4.000 TL'nin üstü olan ($X_{\text{sıra}}=138,31$) çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL-4.000 TL arası ($X_{\text{sıra}}=169,56$) çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının ise ailesinin aylık toplam geliri 4.000 TL'nin üstü olan ($X_{\text{sıra}}=138,31$) çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-15: Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığına Göre İletişim Becerileri Ölçeğinin Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarına İlişkin Mann Whitney U Testi Bulguları

	Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığı	N	X _{sıra}	U	z	p
Sözel İletişim Becerileri	Var	42	165,62	4783,000	-1,220	,223
	Yok	258	148,04			
İletişim Engellerinden Kaçınma	Var	42	139,81	4969,000	-,864	,387
	Yok	258	152,73			
Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	Var	42	149,07	5358,000	-,115	,908
	Yok	258	150,73			
Sözel Olmayan İletişim Becerileri	Var	42	141,96	5059,500	-,696	,487
	Yok	258	151,89			

$p < 0,05$

Tablo-15'teki Mann Whitney U Testi analiz sonuçlarına göre; sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p > .05$). Buna göre sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları, aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre bir fark yaratmamaktadır ($U=4783,000$, $p=,223$).

İletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p > .05$). Buna göre iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları, aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre bir fark yaratmamaktadır ($U=4969,000$, $p=,387$).

Nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p > .05$). Buna göre nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları, aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre bir fark yaratmamaktadır ($U=5358,000$, $p=,908$).

Sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı açısından anlamlı bir fark belirlenmemiştir ($p>.05$). Buna göre sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları, aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre bir fark yaratmamaktadır ($U=5059,500$, $p=,487$).

4.2. Anne Baba Tutumları ile 36-72 Aylık Çocukların İletişim Becerileri Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Bu araştırmada yanıtı aranan ikinci genel amaç “Anne baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?” olarak ifade edilmiştir. Bu başlık altında, ikinci genel amacın alt amaçlarına ilişkin bulgularına yer verilmiştir.

“Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi”nin alt ölçeklerine ait puan ortalamaları ile “İletişim Becerileri Ölçeği”nin alt ölçeklerine ait puan ortalamaları arasındaki ilişki, Spearman Korelasyon Analizi uygulanarak aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Korelasyon katsayısının; 0,70-1,00 arasında olması yüksek, 0,70-0,30 arasında olması orta, 0,30-0,00 arasında olması ise düşük düzeyde bir ilişki olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2013). Bu korelasyon katsayısının düzeyine göre, yapılan analizlerin bulguları yorumlanmıştır.

Tablo-16: Baskıcı-Otoriter Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları

		Sözel İletişim Becerileri	İletişim Engellerinden Kaçınma	Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	Sözel Olmayan İletişim Becerileri
Baskıcı-Otoriter Ana Baba Tutumu	r	-,085	,070	-,033	,056
	p	,142	,226	,568	,330

$p<0,05$

Tablo-16'daki Spearman Korelasyon Analizi sonucuna göre:

Baskıcı-otoriter ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=-.085$, $p>.05$).

Baskıcı-otoriter ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=.070$, $p>.05$).

Baskıcı-otoriter ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=-.033$, $p>.05$).

Baskıcı-otoriter ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=-.056$, $p>.05$).

Tablo-17: Koruyucu Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları

		Sözel İletişim Becerileri	İletişim Engellerinden Kaçınma	Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	Sözel Olmayan İletişim Becerileri
Koruyucu Ana Baba Tutumu	r	-,114	,013	-,089	-,060
	p	,048	,819	,123	,303

$p<0,05$

Tablo-17'deki Spearman Korelasyon Analizi sonucuna göre:

Koruyucu ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak negatif yönde düşük düzeyde bir ilişki saptanmıştır ($r=-.114$, $p<.05$).

Koruyucu ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=.013$, $p>.05$).

Koruyucu ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=-.089$, $p>.05$).

Koruyucu ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=-.060$, $p>.05$).

Tablo-18: İlgisiz-Kaygısız Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları

		Sözel İletişim Becerileri	İletişim Engellerinden Kaçınma	Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	Sözel Olmayan İletişim Becerileri
İlgisiz-Kaygısız Ana Baba Tutumu	r	-,105	,005	-,020	-,068
	p	,070	,928	,736	,241

$p<0,05$

Tablo-18'deki Spearman Korelasyon Analizi sonucuna göre:

İlgisiz-kaygısız ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=-.105$, $p>.05$).

İlgisiz-kaygısız ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=.005$, $p>.05$).

İlgisiz-kaygısız ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak ilişki saptanamamıştır ($r=-.020$, $p>.05$).

İlgisiz-kaygısız ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak ilişki saptanamamıştır ($r=-.068$, $p>.05$).

Tablo-19: Demokratik Ana Baba Tutumu Alt Ölçeği Puan Ortalamaları ile İletişim Becerileri Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Bulguları

		Sözel İletişim Becerileri	İletişim Engellerinden Kaçınma	Nezaket İçerikli İletişim Becerileri	Sözel Olmayan İletişim Becerileri
Demokratik Ana Baba Tutumu	r	-,026	,080	,010	,022
	p	,660	,166	,860	,703

$p<0,05$

Tablo-19'daki Spearman Korelasyon Analizi sonucuna göre:

Demokratik ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=-.026$, $p>.05$).

Demokratik ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile iletişim engellerinden kaçınma alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=.080$, $p>.05$).

Demokratik ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=.010$, $p>.05$).

Demokratik ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak bir ilişki saptanamamıştır ($r=.022$, $p>.05$).

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı sonuçlar, literatür incelemesi çerçevesinde yorumlanmıştır. Konu ile ilgili önceki çalışmaların sonuçlarıyla benzerlikleri ve farklılıkları irdelenmiştir.

“36-72 aylık çocukların iletişim becerileri çocukların yaş grubuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının, çocuğun yaş grubu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir.

Yaş grubu 48-60 aylık olan çocukların sözel iletişim becerileri, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının; 60-72 aylık ve 36-48 aylık çocukların sözel iletişim becerileri, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu saptanırken, yaş grubu 60-72 aylık olan çocukların sözel iletişim becerileri, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının ise 36-48 aylık çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yaş grubu 60-72 aylık olan çocukların iletişim engellerinden kaçınma becerileri puan ortalamalarının; 48-60 aylık ve 36-48 aylık çocukların iletişim engellerinden kaçınma becerileri puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu saptanırken, yaş grubu 48-60 aylık olan çocukların iletişim engellerinden kaçınma becerileri puan ortalamalarının ise 36-48 aylık çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ayrıca bulgulardan hareketle, iletişim becerilerinin dört alt ölçeğinde en düşük puan ortalamasının 36-48 aylık çocuklara ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına benzer bir çalışmayı Callaghan (2000); yaşın, çocukların duyguları ayırt etmeleri üzerine etkisini inceleyerek ve sonucunda; 5 yaşındaki çocukların, 3 yaşındakilere göre duyguları ayırt etmede daha yüksek performans gösterdiklerini belirleyerek yapmıştır.

Kapıkıran ve arkadaşları (2006) da okul öncesi öğrencilerinin sosyal becerilerini bazı değişkenler açısından incelemiştir ve çalışmanın sonuçlarında; 4 yaşındaki çocukların 5 yaşındaki çocuklara göre daha fazla beceri yetersizliği gösterdikleri görülmüştür. Böylece araştırma sonuçları desteklenebilir. Ayrıca 6 yaş çocukların sosyal yetkinlik puanlarının; 5 yaş ve 4 yaş çocukların sosyal yetkinlik puanlarına göre daha yüksek olmasının; 5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik puanlarının da 4 yaş çocukların sosyal yetkinlik puanlarından yüksek olmasının nedeninin; okul öncesi dönem çocuğunun yaşı arttıkça dil becerilerinin de gelişmesi ve bu yüzden daha kolayca iletişime girebildiği söylenebilir. Ayrıca çocukların yaşları arttıkça, çevreleri ile etkileşimlerinin artması da sosyal yetkinlik düzeylerinin artmasında etkili olan sebeplerden biridir (Bozkurt, 2016: 28).

Sarı'nın (2007) çalışmasının sonucunda; çocukların sosyal uyum ve becerilerinin çocuğun yaşına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği, yaşı küçük olan çocukların sosyal uyumsuzluklarının ise arttığını tespit edilmiştir. Ayrıca "Sosyal Uyumsuzluk" boyutuna verilen cevaplar bakımından; 5 yaşındaki çocukların puan ortalamasının, 6 yaşındaki çocukların puan ortalamasından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçtaki benzerlikler araştırmayı destekler niteliktedir.

Çocukların, genellikle konuşma becerisini üç ile beş yaş arasında sergilemeye başladıkları söylenebilir. Çocukların, çevresindekilerin ve kendilerinin iletişimlerini izleme becerisini kazanıp geliştirmelerinin beş yaş civarında başladığı ifade edilebilir. İletişim becerilerin uygun kullanımının ve ilerlemesinin büyüme faktörüne bağlı olduğu belirtilebilir.

"36-72 aylık çocukların iletişim becerileri çocukların cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?" alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; iletişim engellerinden kaçınma ve sözel olmayan iletişim becerileri alt

ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının çocuğun cinsiyeti değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ancak sözel iletişim becerileri ve nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının çocuğun cinsiyeti değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir.

Kız çocuklarının sözel iletişim becerileri ve nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarının diğer çocukların puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde; Berglund, Eriksson ve Westerlund (2005), iletişim becerilerini gelişim dönemleri açısından inceledikleri çalışmalarında kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha yüksek puanla değerlendirildiğini ifade etmişlerdir.

Altay (2007) ise okul öncesi çocukların sosyal yeterlilik ve olumlu sosyal davranışları ile ebeveyn stilleri arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçladığı çalışmasının sonucunda, kız öğrencilerin öğretmenleri ve akranları ile olumlu etkileşime girdikleri ve erkek öğrencilerin akranları ile kızlara göre daha negatif etkileşimde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Yapılan araştırmada kız çocukların sosyal yetkinlik puan ortalamalarının erkek çocuklarının sosyal yetkinlik puan ortalamalarına göre daha yüksek olmasının; erken yaşlardan itibaren kızlar ve erkeklerin sosyal olarak farklı şekillerde davranmaları (Maccoby, 2002), kız çocukların öğretmenleri ve akranları ile olumlu etkileşime girmeleri (Altay, 2007), kız çocuklarının sosyal ortamlara daha çabuk uyum sağlamaları (La Freniere ve Dumas, 1996) sonucunda kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri olduğu dolayısıyla da sosyal yetkinliklerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Aktaran: Bozkurt, 2016: 97).

F. Gökçe (2013) araştırmasında; kız çocuklarının akranlarla iletişimin erkek çocuklardan daha yüksek olduğunu, cinsiyetin çocukların sosyal-duygusal uyum alt boyutlarında en önemli etken olduğunu tespit etmiştir. Alan yazında geçen çalışmalar araştırmayı destekler niteliktedir.

“36-72 aylık çocukların iletişim becerileri ailenin çocuk sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli

iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının ailenin çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir.

Araştırma sonucuyla benzer bir araştırmayı Sarı (2007); kardeş sayısının yani tek kardeşi, 1 kardeşi, 2 ve fazla kardeşi olan çocuklar arasında “Sosyal Uyum Ölçeği”nin alt boyutlara verilen cevaplar bakımından farklılık göstermediğini belirterek yapmıştır.

Begde ve Özyürek’in (2016) yaptıkları araştırmanın sonucunda; çocukların problem çözme becerilerinin, çocukların cinsiyeti, kardeş sayısı, aile yapısı ve okula devam süresi değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını, ilk ve son sırada doğan çocukların problem çözme becerilerinin ortanca çocuklardan daha düşük olduğunu belirlemişlerdir.

İlgili araştırmalar incelendiğinde; çocukların iletişim becerilerini uygun ve yerinde kullanmasının, ailenin çocuk sayısı faktörüne bağlı olmadığı yorumu yapılabilir.

“36-72 aylık çocukların iletişim becerileri çocuğun doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının çocuğun doğum sırası değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına farklılık olarak; Berglund, Eriksson ve Westerlund (2005), iletişim becerilerini gelişim dönemleri açısından inceledikleri çalışmalarında ilk sırada doğan çocukların daha sonra doğan çocuklara göre daha yüksek puanla değerlendirildiğini bulmuşlardır.

Araştırma sonuçlarına benzerlik olarak; Sarı (2007) araştırmasında, çocuğun doğum sırası ile yani sıra olarak ilk çocuk, ortanca çocuk ve sonuncu çocuk arasında “Sosyal Uyum Ölçeği”nin alt ölçeklerine verilen cevaplar bakımından farklılık

bulamamıştır. Bu durumu; çocuğun sosyal uyumunda diğer değişkenlerin etkili olduğunu ancak kardeş sayısının artması veya azalmasının çocuğun toplumda sergileyeceği sosyal davranışları üzerinde etkili olmadığı şeklinde açıklamıştır.

“36-72 aylık çocukların iletişim becerileri annenin öğrenim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma ve nezaket içerikli iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının annenin öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı saptanmıştır.

Annesi ortaöğretim mezunu olan çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının; annesi ilköğretim mezunu olan ve annesi yükseköğretim mezunu olan çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu saptanırken, annesi ilköğretim mezunu olan çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının ise annesi yükseköğretim mezunu olan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sarı (2007) araştırmasında annenin öğrenim düzeyi ile “Sosyal Uyum Ölçeği”nin sadece “sınırlı sosyal uyum” boyutunda anlamlı fark olduğunu belirtmiştir ve annesi ortaokul mezunu olan çocukların, annesi yüksek lisans ve üstü öğrenim durumu olan annelerin çocuklarına göre daha sınırlı sosyal uyum davranışı sergilediklerini ifade etmiştir. Araştırma bulgularına göre; annelerin eğitim seviyesi arttıkça çocukların sosyal uyumları artmakta, düştükçe sınırlı sosyal uyum görülmektedir. Bunun sebebi olarak annenin eğitim düzeyi arttıkça, bilgi ve becerilerinin artması ve çocuklarının daha az sınırlı sosyal uyum davranışı sergilediğini belirtmektedir. Bu sonuçtaki benzerlikler araştırmayı destekler niteliktedir.

Çiftci Topaloğlu (2013) 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne babalarının ebeveyn öz yeterliği algısı arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında; anne babanın öğrenim durumu arttıkça çocukların sosyal yetkinlik puanlarının arttığı görülmektedir. Annenin öğrenim seviyesi düştükçe çocukların sınırlı sosyal uyum gösterme davranışlarının arttığı, buna bağlı olarak da

çocuklarının kaygılı davranışlarında artış olduğunu belirtmiştir. Annelerin öğrenim seviyesi yükseldikçe, ne olursa olsun çocuğun sevgiden yoksun bırakılmaması gerektiği bilincinin, problemlere çözüm odaklı yaklaşma eğiliminin, empatik davranmanın, iletişimde ben dili kullanmanın ve çocuk yetiştirme konusunda tutarlı tutumlar sergileme davranışının artacağını belirtmiştir.

“36-72 aylık çocukların iletişim becerileri babanın öğrenim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının babanın öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir.

Alan yazına bakıldığında araştırmanın sonucundan farklı olarak; Sarı (2007) kendi araştırmasında, babanın öğrenim düzeyi ile “Sosyal Uyum Ölçeği”nin sadece “sosyal uyum” boyutunda anlamlı fark olduğunu belirtmiş ve araştırmasında babanın eğitim düzeyi arttıkça, çocuğun sosyal uyumunun arttığını ifade etmiştir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile kişilerin davranışlarında olumlu değişiklikler oluşturduğunu ve bu değişikliklerin sonucunda çocukların davranışları olumlu yönde etkilendiğini ve çocukların daha sosyal yetişmesinde katkısı olduğunu düşünmektedir.

Gülây (2008) da çalışmasının sonucunda; baba öğrenim durumlarına bağlı olarak öğrenim durumu yüksek babaların çocuklarının akranları tarafından, öğrenim durumu düşük babaların çocuklarına göre daha çok tercih edildiklerini belirtmiştir.

“36-72 aylık çocukların iletişim becerileri annenin çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri ve iletişim engellerinden kaçınma alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının annenin çalışma durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ancak nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının annenin çalışma durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir.

Annesi ev hanımı olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri puan ortalamalarının annesi çalışan çocukların puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sarı'nın (2007) araştırması sonucunda; annenin çalışma durumu ile "Sosyal Uyum Ölçeği"nin bütün alt boyutları ile annesi ev hanımı, işçi, memur, profesyonel meslek sahibi ve serbest meslek sahibi olan çocuklar arasında anlamlı fark bulamamıştır böylece anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmamızdan farklı bir sonuca ulaşılmıştır.

"36-72 aylık çocukların iletişim becerileri ailenin ekonomik durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?" alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri ve iletişim engellerinden kaçınma alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının ailenin ekonomik durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ancak nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının ailenin ekonomik durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir.

Ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL-4.000 TL arası olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarının; 4.000 TL'nin üstü ve 2.000 TL'nin altı olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanırken, ailesinin aylık toplam geliri 4.000 TL'nin üstü olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerileri puan ortalamalarının ise ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL'nin altı olan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL'nin altı olan çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının; 2.000 TL-4.000 TL arası ve 4.000 TL'nin üstü olan çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanırken, ailesinin aylık toplam geliri 2.000 TL-4.000 TL arası çocukların sözel olmayan iletişim becerileri puan ortalamalarının ise ailesinin aylık toplam geliri

4.000 TL'nin üstü olan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Arabacı ve Ömeroğlu (2013) birlikte yaptıkları bir araştırmada; anne babaların, çocukları ile iletişimlerinin sosyo-ekonomik düzeye göre anne-babaların konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati olmak üzere bütün alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılığın olduğunu ifade etmişlerdir. Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) bütün alt boyut puanlarında, düşük sosyo-ekonomik düzey grubunda bulunan anne babalar aleyhine bir azalmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonucun anne-baba-çocuk iletişiminin ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmişlerdir.

F. Gökçe (2013) yapmış olduğu bir araştırmada; 5-6 yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumları ile annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarını incelemiştir ve sonucunda, gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin Sosyal Yaşamın Gereklerine Uygun Davranma alt testi toplam puanlarında ve Akranlarla Etkileşim alt testi toplam puanlarında artış olduğu görülmektedir.

İlgili araştırmalar incelendiğinde; anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmamızla benzer bir sonuca ulaşılmıştır. İletişim becerilerinin etkili kullanımının ailenin ekonomik durumu faktörüne bağlı olduğu belirtilebilir.

“36-72 aylık çocukların iletişim becerileri aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemi ile ilgili bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların; sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir.

Okul öncesi dönemde iletişim becerileri veya sosyal beceri ile aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığının kıyaslandığı bir araştırma bulunamamıştır ancak bu araştırmaya göre çocukların iletişim becerilerini etkili kullanmasının, aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığı değişkenine bağlı olmadığı yorumu yapılabilir.

“Baskıcı-otoriter ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?” alt problemi ile ilgili baskıcı-otoriter ana baba tutumları alt ölçeğine ait puan ortalamaları ile İletişim Becerileri Ölçeği'nin alt ölçeklerine ait puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Spearman Korelasyon Analizi bulguları incelendiğinde;

Baskıcı-otoriter ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Günalp (2007) araştırması sonucunda; baskıcı-otoriter ana baba tutumu ile çocukların özgüven duygularının gelişimi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Buna göre ebeveynlerin baskıcı-otoriter ana baba tutumunu benimseme düzeyi arttıkça, çocukların özgüvenlerinin azaldığını yani baskıcı-otoriter ana baba tutumunun okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların özgüvenlerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Gülşay ve Önder'in (2011) yaptıkları bir araştırmanın sonuçlarına göre, annelerin tutumlarına göre çocukların sosyal-duygusal uyum düzeyleri farklılaşmaktadır. Otoriter ve izin verici annelerin çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeylerini, otoriter ve izin verici olmayanlara göre düşük bulmuşlardır.

Ogelman ve arkadaşlarının (2013) birlikte yaptıkları bir çalışmada; annelerin otoriter tutumları ile çocuklarının sosyal becerileri ve okula uyumları arasında olumsuz yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Annelerin otoriter tutumları arttıkça, çocukların sosyal becerileri gerçekleştirme ve okula uyum düzeyleri azalmakta; otoriter tutum azaldıkça sosyal becerileri gerçekleştirme ve okula uyum düzeyleri artmakta olduğunu belirtmişlerdir.

Ünal Güçlü (2015) araştırması sonucunda; baskıcı ana baba tutumu ile çocuk davranışı arasında bir ilişki bulunamadığını belirtmiştir.

“Koruyucu ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?” alt problemi ile ilgili koruyucu ana baba tutumları alt ölçeğine ait puan ortalamaları ile İletişim Becerileri Ölçeği'nin alt ölçeklerine ait puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Spearman Korelasyon Analizi bulguları incelendiğinde;

Koruyucu ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak koruyucu ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri alt ölçeği puan ortalamaları arasında ters orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Günalp (2007) araştırması sonucunda; koruyucu ana baba tutumu ile çocukların özgüven duygularının gelişimi arasında negatif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre; koruyucu ana baba tutumunu benimseme düzeyi arttıkça, çocukların özgüvenlerinin azaldığını yani koruyucu ana-baba tutumunun okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların özgüvenlerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Ünal Güçlü (2015) araştırması sonucunda; koruyucu ana baba tutumu ile çocuk davranışı arasında bir ilişki bulunamadığını belirtmiştir.

“İlgisiz-kaygısız ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?” alt problemi ile ilgili ilgisiz-kaygısız ana baba tutumları alt ölçeğine ait puan ortalamaları ile İletişim Becerileri Ölçeği'nin alt ölçeklerine ait puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Spearman Korelasyon Analizi bulguları incelendiğinde;

İlgisiz-kaygısız ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Günelp (2007) araştırması sonucunda; ilgisiz-kayıtsız ana baba tutumu ile çocukların özgüven duygularının gelişimi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre ilgisiz-kayıtsız ana baba tutumunu benimseme düzeyi arttıkça, çocukların özgüvenlerinin azaldığını yani ilgisiz-kayıtsız ana baba tutumunun okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların özgüvenlerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Ogelman ve arkadaşlarının (2013) birlikte yaptıkları bir araştırmada; annelerin izin verici tutumları ile çocuklarının sosyal becerileri ve okula uyumları arasında olumsuz yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Annelerin izin verici tutumları arttıkça, çocukların sosyal becerileri gerçekleştirme ve okula uyum düzeyleri azalmakta; ilgisiz tutum azaldıkça sosyal becerileri gerçekleştirme ve okula uyum düzeylerinde artış olduğu görülmektedir.

Ünal Güçlü (2015) araştırması sonucunda; ilgisiz ana baba tutumu ile çocuk davranışı arasında bir ilişki bulunamadığını belirtmiştir.

“Demokratik ana baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında ilişki var mıdır?” alt problemi ile ilgili demokratik ana baba tutumları alt ölçeğine ait puan ortalamaları ile İletişim Becerileri Ölçeği'nin alt ölçeklerine ait puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Spearman Korelasyon Analizi bulguları incelendiğinde;

Demokratik ana baba tutumu alt ölçeği puan ortalamaları ile sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri alt ölçekleri puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Günelp (2007) araştırması sonucunda; demokratik ana baba tutumu ile çocukların özgüven duygularının gelişimi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Buna göre ailelerin demokratik tutumu benimseme düzeyleri arttıkça, çocukların özgüvenlerinin artacağını yani demokratik ana baba tutumunun okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların özgüvenlerini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir.

Ogelman ve arkadaşlarının (2013) birlikte yaptıkları bir araştırmada; annelerin demokratik tutumları ile çocuklarının sosyal becerileri ve okula uyumları arasında olumlu yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Annelerin demokratik tutumları arttikça, çocukların sosyal becerileri gerçekleştirme ve okula uyum düzeyleri artmakta; demokratik tutum azaldıkça sosyal becerileri gerçekleştirme ve okula uyum düzeylerinin azalmakta olduğu görölmektedir.

Andı (2014), okul öncesi dönem çocukların öğretmen tarafından değerlendirilen sosyal davranış denetimi, sosyal uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerinin, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları ile aile hayatına göre farklılaşıp farklılaşmadığını görmek için yaptığı araştırmasında; anne baba tutumları ile çocuğun sosyal yeterliliği ve olumsuz sosyal davranışları arasında ise belirginleşen bir fark görölmeydiği sonucuna ulaşmıştır.

Gözübüyük'ün (2015) bir araştırmasının sonucuna göre; anne-babanın çocuk yetiştirme tutumu ile öz-kontrol arasında pozitif ve doğrudan ilişkinin olduğu ve öz-kontrolün de davranış sorunları ile arasında dolaylı ilişkilerin olduğu görölmektedir.

Ünal Güçlü (2015) ise araştırması sonucunda; demokratik aile tutumu ile çocuk davranışı arasında ters yönde bir ilişki olduğunu fakat istatistikî önem taşıyacak boyutta olmadığını belirtmiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde; anne baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla elde edilen bulgulara göre ulaşılan sonuç ve önerilerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

6.1. Sonuçlar

1. Araştırmaya katılan ebeveynlerin kendilerinde benimsedikleri eğilimin fazla olduğu tutumun “Demokratik Tutum” olduğu görülmektedir.

2. Araştırmaya katılan okul öncesi dönem çocuklarının daha çok “Sözel İletişim Becerileri”ni kullanmış olduğu görülmektedir.

3. 48-60 aylık olan çocukların; sözel iletişim, nezaket içerikli iletişim ve sözel olmayan iletişim becerilerinde, 60-72 aylık ve 36-48 aylık olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. 60-72 aylık olan çocukların ise sözel iletişim, nezaket içerikli iletişim ve sözel olmayan iletişim becerilerinde, 36-48 aylık çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur.

4. 60-72 aylık olan çocukların iletişim engellerinden kaçınma becerisinde, 48-60 aylık ve 36-48 aylık olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. 48-60 aylık olan çocukların ise iletişim engellerinden kaçınma becerisinde, 36-48 aylık çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur.

5. Sözel iletişim, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim ve sözel olmayan iletişim becerilerinde en düşük puan ortalamasının 36-48 aylık çocuklara ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6. Kız çocuklarının, sözel iletişim becerilerinde ve nezaket içerikli iletişim becerilerinde erkek çocuklarına göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur.

7. 36-72 aylık çocukların iletişim becerilerinin; ailenin çocuk sayısına, çocuğun doğum sırasına, babanın öğrenim durumuna ve aile ile birlikte yaşayan başka bireyin varlığına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

8. Annesi ortaöğretim mezunu olan çocukların sözel olmayan iletişim becerisinde, annesi ilköğretim mezunu olan ve annesi yükseköğretim mezunu olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Annesi ilköğretim mezunu olan çocukların ise sözel olmayan iletişim becerisinde, annesi yükseköğretim mezunu olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur.

9. Annesi ev hanımı olan çocukların; nezaket içerikli iletişim becerilerinde ve sözel olmayan iletişim becerilerinde, annesi çalışan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur.

10. Ailesinin ekonomik durumu orta düzey olan çocukların nezaket içerikli iletişim becerisinde, ailesinin ekonomik durumu düşük düzey olan ve yüksek düzey olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Ailesinin ekonomik durumu yüksek düzey olan çocukların ise nezaket içerikli iletişim becerisinde, ailesinin ekonomik durumu düşük düzey olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur.

11. Ailesinin ekonomik durumu düşük düzey olan çocukların sözel olmayan iletişim becerisinde, ailesinin ekonomik durumu orta düzey olan ve yüksek düzey olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Ailesinin ekonomik durumu orta düzey olan çocukların ise sözel olmayan iletişim becerisinde, ailesinin ekonomik durumu yüksek düzey olan çocuklara göre puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. (Günümüz şartlarına göre ailesinin aylık toplam geliri; 2.000 TL'nin altında olanları düşük ekonomik düzey, 2.000 TL- 4.000 TL arası olanları orta ekonomik düzey, 4.000 TL'nin üstünde olanları yüksek ekonomik düzey kabul edecek olursak).

12. Baskıcı-otoriter, ilgisiz-kaygısız ve demokratik anne baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

13. Koruyucu anne baba tutumları ile okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmekte olan 36-72 aylık çocukların sadece sözel iletişim becerileri arasında negatif yönde düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Koruyucu ana baba tutumları puan ortalamaları arttıkça sözel iletişim becerileri puan ortalamaları azalmaktadır.

6.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayanarak uygulamacılara ve araştırmacılara yönelik öneriler şunlardır:

6.2.1. Uygulamacılara Yönelik Öneriler

1. Özellikle çocuğun çevresini oluşturan tüm bireylerin, yaşamın kritik yılları olan bu okulöncesi döneminde, onun gelişiminde etkili olduğu unutulmamalıdır. Ailelere ve eğitimcilere, anne baba tutumları ve iletişim becerileri ile ilgili eğitimler verilmelidir.

2. Anne babalarla iş birliği içinde olunmalı, hatalı tutumları belirtilmelidir. Çocukların gelişimini olumlu yönde etkilediği için anne babalara “Demokratik Tutum”u sergilemeleri önerilmelidir.

3. Anne babalar ve eğitimciler, iletişim konusunda çocuklara doğru rol model olmalıdır. Çocuklarla daha sağlıklı ve etkili bir iletişim kurabilmeleri için bilinçlendirilmelidir. Çocukla aynı boy hizasında, göz teması kurarak ve “ben” dilini kullanarak iletişimde bulunmalıdır.

4. Eğitimciler; iletişim becerileri düşük olan çocukların, sınıf içinde sosyal becerilerini sergileyecek ve kendilerini ifade etme fırsatı tanıyacak etkinliklerle bu konudaki gelişimlerini desteklemelidir.

5. Erkek çocuklarının da sözel iletişimin ve nezaket içerikli iletişimin daha iyi olması için çalışılmalar yapılmalıdır.

6. Koruyucu tutum sergileyen anne babalara; çocuklarının sözel iletişim becerilerini destekleyecek şekilde, çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyecek ve başkalarından bağımsız bir kişilik yapısı geliştirmesine olanak sağlayacak şekilde davranmaları konusunda yardımcı olunmalıdır.

6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırma Elâzığ ve Diyarbakır ilinde yapılmıştır. Türkiye’nin batısındaki illerde yapılacak veya çok daha geniş örneklem gruplarıyla yapılacak bir araştırma ile sonuçlara katkı sağlanabilir.

2. Araştırmaya ek olarak, demografik bilgiler ile anne baba tutumları arasında fark olup olmadığına bakılabilir.

3. Anne baba tutumlarından farklı bir alan ile okul öncesi dönem çocuklarının iletişim becerilerinin arasındaki ilişkiye bakılabilir.

4. Yaş grubu 36-48 aylık olan çocukların ağırlıklı olarak eğitim gördüğü kurumlarda da araştırma yapılarak, araştırmaya katılan 36-48 aylık olan çocukların sayısı artırılabilir.

5. Bu araştırmada iletişim becerilerinden; sözel iletişim becerileri, iletişim engellerinden kaçınma, nezaket içerikli iletişim becerileri ve sözel olmayan iletişim becerileri ile ilgili karşılaştırmalar yapılmıştır. Farklı alt boyutların olduğu farklı bir İletişim Becerileri Ölçeği kullanılarak yapılacak bir araştırma, okul öncesi dönemde iletişim becerileri üzerine yapılan az sayıdaki araştırmalara katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akkök, Füsün (1996). *İlköğretimde Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Aksoy, Ayşe ve Dere Çiftçi, Hale (2009). Duygusal gelişim. (Editörler: Neriman Aral ve Tayyip Duman). *Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Aktürk, Fatma Merve (2015). *Çocukları Okul Öncesi Eğitime Devam Eden (5 Yaş Grubu) Ebeveynlerin Ana-Baba Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Altay, Fatma Başak (2007). *Okulöncesi Kuruma (Devlet-Özel) Devam Eden Çocukların Sosyal Yeterlik ve Olumlu Sosyal Davranışları ile Ebeveyn Stilleri Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Andı, Fatıma Tuba (2014). *Okul Öncesi Çocuklarda Öğretmen Tarafından Ölçülen Sosyal Davranış Denetimi, Sosyal Uyum ve Sosyal Yeterlilik Düzeylerinin, Ebeveyn Çocuk Yetiştirme Tutumları ile İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, HALIÇ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arabacı, Nalan ve Ömeroğlu, Esra (2013). 48-72 aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 41-53.
- Aunola, Kaisa and Nurmi Jari-Erik (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76 (6), 1144-1159.
- Aydın, M. Zeki (2005). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Aydın, Oktay (2005). Okul öncesi dönem çocuğunun gelişim özellikleri. (Editör: Müzeyyen Sevinç). *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar 1*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 132-141.
- Bacanlı, Hasan (2001). *Sosyal Beceri Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Baltaş, Zuhâl ve Baltâş, Acar (2002). *Bedenin Dili*. (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baumrind, Diana (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37 (4), 887-907.
- Bay, D. Neslihan (2011). *Okul Öncesi Öğretmenlerine Verilen Soru Sorma Becerisi Öğretiminin Etkisinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, GAZİ ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baydan, Yaprak (2010). *Sosyal-Duygusal Beceri Algısı Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Sosyal-Duygusal Beceri Programının Etkililiği*, Doktora Tezi, HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Begde, Zuhâl ve Özyürek, Arzu (2016). Öğretmen ve anne-baba tutumlarının okul öncesi dönem çocuklarının problem çözme becerilerine etkisi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 204-232.
- Berglund, Eva, Eriksson, Mårten and Westerlund, Monica (2005). Communicative skills in relation to gender, childcare and socioeconomic status in 18-month old children. *Scandinavian Journal of Psychology*. 46 (6), 485-491.
- Beytekin, Osman Ferda (2010). *Yükseköğretim Yöneticilerinin İdari Davranışlarıyla Duygusal ve Sosyal Yeterlikleri Üzerine Kültürlerarası Bir Araştırma*, Doktora Tezi, KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli.
- Black, Betty, and Logan, Arliss (1997). Links between communication patterns in mother-child, father-child, and child-peer interactions and children's social status. *Child Development*, 66 (1), 255–271.
- Bolattekin, Alper (2014). *Anne-Babanın Bağlanma Stilleri, Anne-Baba Tutumları ve Çocuklarındaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Bozkurt, Emine (2016). *Okul Öncesi Çocuklarının Duyguları Anlama Becerileri ile Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Buluş, Mustafa, Atan, Abdullah ve Erten Sarıkaya, Hatice (2017). Etkili iletişim becerileri: bir kavramsal çerçeve önerisi ve ölçek geliştirme çalışması. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9 (2), 575 – 590.
- Büyüköztürk, Şener (2013). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Callaghan, Tara C. (2000). The role of context in preschoolers judgements of emotion in art. *British Journal of Developmental Psychology*, 18 (3), 465- 474.
- Can, Gürhan (2003). Bir kurum ve bir sistem olarak aile. (Editör: Sibel Türküm). *Anne Baba Eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1-22.
- Christensen, Lynnette, Young, K. Richard and Marchant, Michelle (2007). Behavioral intervention planing: Increasing appropriate behavior of a socially withdrawn student. *Education and Treatment of Children*, 30 (4), 81-103.
- Cihangir, Zeynep (2004). *Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cüceloğlu, Doğan (1993). *Yeniden İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, Aysel (1997). *İletişim Dilinin 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Gelişimine Etkileri*, Doktora Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çağdaş, Aysel ve Seçer, Zarife (2010). *Anne-Baba Eğitimi* (4. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çiftci Topaloğlu, Zeynep (2013). *4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık, Kaygı Düzeyleri ile Anne-Babalarının Ebeveyn Özyeterliği Algısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

- Dinçer, Çağlayan (2011). Okul öncesi dönemde sosyal beceri eğitimi. *Eğitimci Öğretmen Dergisi*, 5, 6-11.
- Dökmen, Üstün (2002). *İletişim Çatışmaları ve Empati* (18. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dursun, Aylin (2010). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Davranış Problemleriyle Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Elias, Maurice J., Zins, Joseph E., Weissberg, Roger P., Frey, Karin S., Greenberg, Mark T., Haynes, Norris M., Kessler, Rachael, Schwab-Stone, Mary E., and Shriver, Timothy P. (1997). *Promoting Social and Emotional Learning: Guidelines for Educators*. Alexandria, VA: ASCD.
- Erden Şule (2012). Duygusal gelişim. (Editör: M. Engin Deniz). Erken Çocukluk Döneminde Gelişim. Konya: Maya Akademi, 183-217.
- Ergin, Hatice (2003). *İletişim Becerileri Eğitim Programı'nın Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi*, Doktora Tezi, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eriş, Ufuk (2012). Sözel iletişim. (Editörler: E. Nezh Orhon ve Ufuk Eriş). *İletişim Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 20-46.
- Genç, Şengül (2004). Okulöncesi dönemde gelişim alanları. (Editör: Mustafa Sağlam). *Özel Öğretim Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 19-48.
- Gordon, Thomas (2003). *Aile İletişim Dili*. (Çeviren: Emel Aksay). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gökçe, Figen (2013). *5-6 Yaş Çocukların Sosyal-Duygusal Uyumları ile Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gökçe, Orhan (2013). *İletişim Nasıl Daha İyi Anlar ve Anlaşılırım?* (2. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

- Görgülü, Fatoş (2009). *Drama Destekli Kubaşık Öğrenme Etkinliklerinin Okul Öncesi 5-6 Yaş Çocuklarının İletişim Becerilerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gözübüyük, Neslihan (2015). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Davranış Sorunlarının Anne-Baba Tutumu ve Öz-Kontrol ile İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gülay, Hülya (2008). *5-6 Yaş Çocuklarına Yönelik Akran İlişkileri Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlilik Çalışmaları ve Akran İlişkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Doktora Tezi, MARMARA ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gülay, Hülya ve Önder, Alev (2011). Annelerinin tutumlarına göre 5-6 yaş çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeyleri. *Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 89-105.
- Gümüş, Murat ve Sabuncuoğlu, Zeyyat (2008). *Örgütlerde İletişim*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.
- Günalp, Ayşe (2007). *Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi (Aksaray İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gürkan, Tanju (2000). Okulöncesi eğitimin tanımı, kapsamı ve önemi. (Editör: Şefik Yaşar). *Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1-10.
- Gürüz, Demet ve Temel Eğinli, Ayşen (2011). *Kişiler Arası İletişim, Bilgiler-Etkiler-Engeller* (2. Baskı). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Güven, Ahmet (2013). *Çocukta Benlik Gelişiminde Aile İçi İletişimin Rolü: İslam Dini Açısından Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, MARMARA ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Hakim, Abdul and Shoatz, Suzzette (1991). *Enhancing Oral Communication Skills of Preschool Children Through Partnerships, Hands-on Experiences and Cooperation*, <https://catalogue.nla.gov.au/Record/5537207>, Erişim Tarihi: 02.02.2018.
- Hawley, Patricia H. (2002). Social dominance and prosocial and coercive strategies of resource control in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, 26, (2), 167-176.
- İnceoğlu, Metin (2000). *Tutum Algı İletişim* (3. Baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2010). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kandır, Adalet (2003). *Gelişimde 3-6 Yaş "Çocuğum Büyüyor"*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Kapıkıran, Necla Acun, İvrendi, Asiye Bora ve Adak, Atiye (2006). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri saptama: durum saptaması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 19-27.
- Karabulut Demir, Evren (2007). *Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)*, Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, Niyazi (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, Alim (2010). İletişime giriş temel kavramlar ve süreçler. (Editör: Alim Kaya). *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*. Ankara: Pegem Yayınları, 2-32.
- Kayış, Aliye (2010). Güvenilirlik analizi. (Editör: Şeref Kalaycı). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 405.
- Korap, Nazlı (2013). *Algılanan Anne Baba Tutumlarının Ergenlerin İletişim Becerilerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, MARMARA ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Korkut, Fidan (2003). Aile içi iletişim. (Editör: Sibel Türküm). *Anne Baba Eğitimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 53-74.
- Köknel, Özcan (1993). *İnsanı Anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Künüçen, H. Hale (2007). Etkili iletişim. (Editör: Uğur Demiray). *Genel İletişim*. Ankara: Pegem Akademi, 55-70.
- La Freniere, Peter and Dumas, Jean E. (1996). Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: the short form (scbe-30). *Psychological Assessment*, 8, 369-377.
- Maccoby, Eleanor E. (2002). Gender and group process: a developmental perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 11(2), 54-58.
- MacNaughton, Glenda and Williams, Gillian (2004). *Teaching Young Children Choices in Theory and Practice*. Australia: Ligare Pty. Ltd.
- MEB (Millî Eğitim Bakanlığı). (2008). MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Çocuk Bakımında İletişim*. Ankara: MEB.
- MEB (Millî Eğitim Bakanlığı). (2013). *0-36 Ay Çocukları İçin Eğitim Programı ile Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi (EBADER) Eğitimci Kitabı*. Ankara: MEB.
- Nacak, Melike, Yağmurlu, Bilge, Durgel, Elif ve Vijver, Fons van de (2011). Metropol ve anadolu'da ebeveynlik: biliş ve davranışlarda şehrin ve eğitim düzeyinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26 (67), 85-100.
- Navaro, Leyla (1989). Aşırı koruyuculuğun çocuk eğitimine etkisi. *Ya-Pa 6. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları, 121-126.
- Navaro, Leyla (2002). *Gerçekten Beni Duyuyor Musun?* (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Ogelman, Hülya Gülay, Önder, Alev, Seçer, Zarife ve Erten, Hatice (2013). Anne tutumlarının 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerini ve okula uyumlarını yordayıcı etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 143-152.
- Oktay, Ayla (2000). Okulöncesi dönem çocuğunun gereksinimleri ve okulöncesi eğitimin temel ilkeleri. (Editör: Şefik Yaşar). *Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 45-58.
- Ömeroğlu, Esra ve Kandır, Adalet (2005). *Bilişsel Gelişim*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ömeroğlu, Esra ve Ulutaş, İlkay (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Önder, Alev (2005). Öğrenme sürecinde kişiler arası iletişim ve öğretmenin iletişim becerileri. (Editör: Müzeyyen Sevinç). *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar 2*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 422-432.
- Önder, Alev, Balaban Dağal, Asude ve Şallı, Duygu (2015). 60-68 aylık çocuklara iletişim becerilerinin kazandırılmasında “iletişim becerileri programının” etkisinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 355-361.
- Özbay, Murat (2005). Sesle ilgili kavramlar ve konuşma eğitimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 33 (168), 116-125.
- Özer Özkan, Yeşim ve Coşkun, Lütfiye (2015). Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik dinleme becerilerini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 67-98.
- Öztekin, Ahmet ve Öztekin, Hülya (2010). İnsan ilişkileri ve iletişim. (Editör: Metin Işık). *Genel ve Teknik İletişim*. Konya: Eğitim Akademi Yayınları, 64-115.
- Öztürk, Ahu (2011). *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Yeterlik ve Ebeveyn-Çocuk Sistemi*, Doktora Tezi, HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özyürek, Arzu ve Tezel Şahin, Fatma (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 19-34.

- Özyürek, Arzu ve Tezel Şahin, Fatma (2012). Anne-baba olmak ve anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları. (Editör: Tülin Güler). *Anne Baba Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi. 35-52.
- Rogers, Carl R. (1970). *Carl Rogers on Encounter Groups*. New York: Harper and Row Publishers.
- Sarı, Elif (2007). *Anasınıfına Devam Eden 5-6 Yaş Grubu Çocukların, Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının, Çocuğun Sosyal Uyum ve Becerilerine Etkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, GAZİ ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Senemoğlu, Nuray (2000). İlk çocukluk döneminde gelişim. (Editör: Esra Ceyhan). *Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 121-144.
- Seven, Serdal (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51, 477-499.
- Sönmez, Gülçin (2014). *Ergenlerde İletişim Becerileri ve Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, HALIÇ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Hülya (2014). Kişisel rehberlik ve psikolojik danışma. (Editör: Alim Kaya). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Anı Yayıncılık, 157-195.
- Taner Derman, Meral ve Başal, Handan Asûde (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 115-144.
- Taşkın, Ümmügülsüm (2012). *İletişim Becerisinin Çatışma Eğilimi ve Algılanan Ana Baba Tutumları ile İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırşehir.
- Temiz, Gülay (2014). *Anne Çocuk İletişim Becerileri Eğitiminin Çocukların Duyguları Tanıma ve İfade Etme Becerilerine Etkisi*, Doktora Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Tierney, Elizabeth (2000). *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*. (Çeviren: E. Sabri Yarmalı). İstanbul: Damla Yayınevi.
- Topbaş, Seyhun (2001). İletişim, dil, konuşma: temel kavramlar. (Editör: Seyhun Topbaş). *Çocukta Dil ve Kavram Gelişimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1-22.
- Uluyağcı, Canan (2013). Sözsüz iletişimde göstergeler. (Editör: Canan Uluyağcı). *Sözlü ve Sözsüz İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 104-136.
- Ünal Güçlü, Gökçe (2015). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Davranışlarıyla Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Waun, Lynas (1998). *Cominication with Young Children*. Tucson, AZ: College of Agriculture and Life Sciences, University of Arizona.
- Wood, Julia T. (2009). *Interpersonal Communication Everyday Encounters* (6th Edition). Wadsworth: Cengage Learning.
- Yavuz, Kudret (2004). *0-12 Yaş Dönemi Çocuklarda Duygusal Zeka Gelişimi Anne Babalar ve Öğretmenler İçin Duygusal Zeka Rehberi* (3.Baskı). Ankara: Özel Ceceli Okulları Yayınları.
- Yavuzer, Haluk (2010). *Ana-Baba ve Çocuk* (21. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, Haluk (2013). Yaygın anne baba tutumları. (Editör: Nuray Türkyılmaz Catic). *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 13-39.
- Yılmaz, Redan (2010). *Farklı Sosyokültürel Seviyelerdeki 6 Yaş Grubu Çocukların Kelime Dağarcıklarının, Anne Baba Tutumları Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yörükoğlu, Atalay (2014). *Çocuk Ruh Sağlığı* (34. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

Yüksel Şahin, Fulya (2009). Kişiler arası ilişkiler ve iletişim becerileri. (Editör: Haluk Yavuzer). *Evlilik Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 230-255.

Zembat, Rengin ve Polat Unutkan, Özgül (2001). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Zıllıoğlu, Merih (2003). *İletişim Nedir?* (2. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.

EKLER

Ek-1: Araştırma İzni Belgesi

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Temel Eğitim Genel Müdürlüğü

Sayı : 70297673-605.01-E.7780929
Konu : Araştırma İzni

17.04.2018

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 10/04/2018 tarihli ve 48178250-300-E.5278 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Emine Bilge ALTUNOK'un "Anne Baba Tutumları İle Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tezi kapsamında araştırma yapma isteği Genel Müdürlüğümüzce değerlendirilmiştir.

Söz konusu çalışmada kullanılacak veri toplama araçlarının **eğitim ve öğretimi aksatmayacak** şekilde **gönüllülük esasına dayalı** olarak uygulanması (öğrencinin adı soyadı vb. kişisel bilgilerinin de **velisinin** bilgisi dahilinde ve gönüllülük durumuna bağlı olarak alınması), uygulamalarda sadece yazımız ekinde gönderilen **mühürlü** veri toplama araçlarının **çoğaltılarak kullanılması** ve veri toplama araçlarıyla elde edilen **kişisel verilerin gizliliği** hususuna dikkat edilerek araştırma sonucunda elde edilen raporun, basılı ve dijital ortamda Genel Müdürlüğümüze teslim edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede araştırmanın Genel Müdürlüğümüze bağlı anaokullarında yürütülmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Dr. Cem GENÇOĞLU
Bakan a.
Genel Müdür

Ek:
Mühürlü Veri Toplama Araçları

Dağıtım:
Bilgi:
Elazığ ve Diyarbakır Valiliklerine
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

DEĞİŞİKLİKLERİ
KARARLILIK İZLENİMİ

Adres: Atatürk Bulvarı 06648 Kızılay/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: tegm_izlemedegerlendirme@meb.gov.tr

Bilgi için: Pınar DEMİRAY SATICI
Tel: 0312 413 27 20
Faks: 0312 417 71 08

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 1231-cc88-3ad2-84ae-72cc kodu ile teyit edilebilir.

Ek-2: Kişisel Bilgi Formu

Değerli anne-baba, tez çalışması için göntüllü olarak dolduracağınız "Kişisel Bilgi Formu"nun amacı tez çalışması için gereken bazı sosyo-demografik bilgileri belirlemektir. Forma vereceğiniz gerçekçi cevaplar tez çalışması için çok önem taşımaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Lütfen cevaplarınıza göre parantez içlerini işaretleyiniz. Doldurulmasında gerekli özeni göstereceğinizi umar, katkılarınız için teşekkür ederim.

Emine Bilge ALTUNOK
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Çocuğun Yaş Grubu (Ay Cinsinden):

36-48 Aylık ( )

48-60 Aylık ( )

60-72 Aylık ( )

2. Çocuğun Cinsiyeti: Kız ( )

Erkek ( )

3. Çocuk Sayısı: 1 ( )

2 ( )

3 ( )

4 ( )

4 üstü ( )

4. Çocuğun Doğum Sırası: 1. ( )

2. ( )

3. ( )

4. ( )

4 üstü ( )

5. Annenin Öğrenim Durumu:

İlköğretim mezunu ( )

Ortaöğretim mezunu ( )

Yükseköğretim mezunu ( )

6. Babanın Öğrenim Durumu:

İlköğretim mezunu ( )

Ortaöğretim mezunu ( )

Yükseköğretim mezunu ( )

7. Annenin Çalışma Durumu: Ev Hanımı ( )

Çalışan ( )

8. Ailenin Aylık Toplam Geliri:

2.000 ₺'nin altı ( )

2.000 ₺ - 4.000 ₺ arası ( )

4.000 ₺'nin üstü ( )

9. Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığı (Büyükanne, dede, amca, teyze vs.): Var ( ) Yok ( )

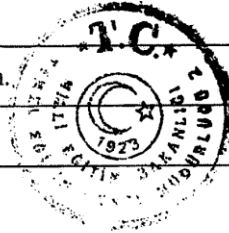
Ek-3: Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi

Değerli anne-baba, tez çalışması için gönüllü olarak dolduracağınız “Ana Baba Tutumlarını Belirleme Anketi”nin amacı tez çalışması için gereken farklı anne baba tutumlarını belirlemektir. Yaygın olarak kullanmış olduğunuz tutumları düşünerek lütfen tüm maddeleri gerçekçi bir şekilde cevaplayınız bu durum tez çalışması için çok önem taşımaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Lütfen anketteki ifadelere, ne ölçüde katıldığınızı ifadenin hizasındaki kutucuğun içine işaretleme yaparak belirtiniz Doldurulmasında gerekli özeni göstereceğinizi umar, katkılarınız için teşekkür ederim.

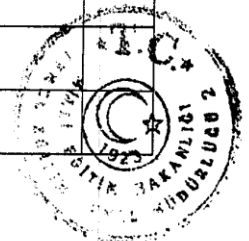
Emine Bilge ALTUNOK
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

ANA BABA TUTUMLARINI BELİRLEME ANKETİ

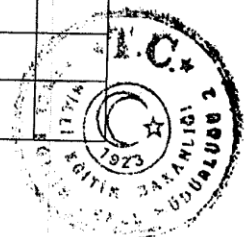
		KATILYORUM	KISMEN KATILYORUM	KATILMIYORUM
1.	Çocuğumun yeteneklerini sergilemesinden gurur duyarım.			
2.	Çocuğum hata yaptığında, çok tedirgin olur.			
3.	Çocuğum söylemese de ihtiyaçlarını anlar ve gideririm.			
4.	Bazen anne babalar da çocuklarına karşı hata yapabilirler.			
5.	Çocuğumu akranlarıyla kıyaslar, en iyisi olmasını beklerim.			
6.	Çocuğumun her işinde bana ihtiyaç duyacağını düşünüyorum.			
7.	Ben anneyim/babayım benim istediğim olur.			
8.	Çocuğuma kendisini ifade etme fırsatı tanırım.			
9.	Eğer çocuğum bir şeyi benim istediğim gibi yapmazsa çok sinirlenirim.			
10.	Çocuğum, ev içinde ve dışında benim koyduğum kurallara uymak zorundadır.			
11.	Çocuğumun sık sık ağlamasını umursamam.			
12.	Çocuğum hata yapabilir, yaptığı hataları umursamam.			
13.	Çocuğuma kızdığımda rahatlıkla öfkemi yansıtırım.			

		KATILYORUM	KISMEN KATILYORUM	KATILMIYORUM
14.	Çocuğumun isteklerine hayır diyemiyorum.			
15.	Çocuğuma yaşamda karşılaşılabileceği zorluklarla mücadele etme fırsatı tanırım.			
16.	Çocuğumun okuldaki durumuyla ilgili bilgileri, her gün öğretmeninden öğrenirim.			
17.	Çocuğumun hangi alanda yetenekli olduğunu bilmiyorum.			
18.	Çocuğum her istediğini yapabilir.			
19.	Eğer çocuk hata yaparsa mutlaka cezalandırılmalıdır.			
20.	Çocuğumun amacına ulaşmak için farklı yollar denemesi çok hoşuma gider.			
21.	Çocuğumun olumlu davranışlarını ve başarılarını kesinlikle ödüllendiririm.			
22.	Hata yaptığında çocuğumla konuşmayı tercih ederim.			
23.	Çocuğumun benden korkmasını isterim.			
24.	Çocuğumun ne tür televizyon yayınlarını izlediğini bilmiyorum.			
25.	Çocuğumun sürekli gözümün önünde olmasını isterim.			
26.	Çocuk yetiştirmede sevgi ve denetim bir arada olmalıdır.			
27.	Çocuğuma istediğim her davranışı kazandırabilirim.			
28.	Çocuğumu kontrol edemiyorum.			
29.	Çocuğuma zaman ayıramıyorum.			
30.	Çocuğumun sınırlarını tanmasına yardımcı olurum.			
31.	Çocuğumun karşılaştığı sorunları ben çözmek isterim.			
32.	Yeteneklerini sergilemesi için çocuğuma fırsat veririm.			
33.	Çocuk eğitimi ile ilgili yayınları takip etmem.			
34.	Çocuğum hata yaptığında genelleme yapmam, hatalı davranışa odaklanırım.			
35.	Çocuğum yapacağı her işte benden onay almalıdır.			

		KATILYORUM	KISMEN KATILYORUM	KATILMIYORUM
36.	Çocuğum üzüldüğünde veya hastalandığında kendimi suçlarım.			
37.	Çocuğumun giyeceğine ve yiyeceğine karar vermesi önemlidir.			
38.	Çocuğumun yaşamış olduğu problemlerin kendiliğinden çözülmesini beklerim.			
39.	Kendisiyle ilgili konuları çocuğuma danışırım.			
40.	Çocuğuma kızdığım zaman çok çabuk pişman olurum.			
41.	Kendi yapabileceği işlerde çocuğuma asla müdahale etmem.			
42.	Çocuğumdan yaşının üzerinde bir yetişkin gibi davranmasını beklerim.			
43.	Akranlarının, çocuğumu üzmesine izin vermem.			
44.	Çocuğumu basit rahatsızlıklarında bile doktora götürürüm.			
45.	Çocuğum için isteklerimden vazgeçmem.			
46.	Çocuğumu olduğu gibi kabul ederim.			
47.	Çocuğun ilgiye ihtiyacı yoktur.			
48.	Çocuğumun arkadaşlarını ben seçerim.			
49.	Anne- baba her şeyin en iyisini, en doğrusunu bilir.			
50.	Çocuğumun karşılaşılabileceği tehlikeleri sürekli olarak ona hatırlatırım.			
51.	Çocuğum sokağa çıktığında çok endişelenirim.			
52.	Çocuğum benim istediğim gibi olmalıdır.			
53.	Çocuğumun nelerden hoşlandığını bilmiyorum.			
54.	Çocuğumun herhangi bir konuda bana itiraz etmesine izin vermem.			
55.	Farklı bir yere gittiğimizde çocuğumun ortamı dağıtmasını umursamam.			
56.	Çocuğumun arkadaşlarını tanımıyorum.			
57.	Çocuğuma düşündüklerini ifade etme fırsatı vermem.			
58.	Çocuğuma yemeğini genellikle ben yediririm.			
59.	Çocuğumun okulda yaptığı çalışmaları takip etmiyorum.			
60.	Çocuğumun çoğu zaman yanımda uyumasına müsaade ediyorum.			

Ek-4: İletişim Becerileri Ölçeği

İLETİŞİM BECERİLERİ ÖLÇEĞİ

Öğrencinin Adı Soyadı:

Öğrencinin Yaş Grubu (Ay Cinsinden): 36-48 Aylık ( ) 48-60 Aylık ( ) 60-72 Aylık ( )

Öğrencinin Cinsiyeti: Kız ( ) Erkek ( )

Açıklama: Değerli Meslektaşım; aşağıda verilen liste, çocukların değişik etkinlikler ve durumlarda gözlemlediğiniz davranışlarına göre onların iletişim becerilerini ne kadar iyi kullandıklarını derecelendirmenize yardımcı olacaktır. Gönüllü olarak ölçeğe vereceğiniz gerçekçi cevaplar tez çalışması için çok önem taşımaktadır. Öğrenci ad-soyadlarını yazmanız, ölçeği doldururken kimin için doldurduğunuzu karıştırmamanız içindir yoksa cevaplar sadece bu araştırma için kullanılacak olup kimseye paylaşılmayacaktır. Doldurulmasında gerekli özeni göstereceğinizi umar, katkılarınız için teşekkür ederim.

Emine Bilge ALTUNOK
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

		Hiçbir Zaman	Bazen	Nadiren	Sık Sık	Her Zaman
1	Bir şeyi anlamadığında soru sorar.					
2	Konuşurken ilk adımı atar.					
3	Dinlediğini belirten kısa sözler kullanır (evet, biliyorum, ben de gördüm, duydum, yaşadım vb.)					
4	Kendini ifade ederken yüksek ses ve düşük ses tonuyla konuşur.					
5	Duygularını sözel olarak ifade eder (mutluyum, üzgünüm, kızgınım, şaşkınım vb. ifadeler kullanma)					
6	Okula gelişte ve okuldan ayrılıştta uygun sözler söyler (günaydın, iyi günler, hoşça kal, merhaba, güle güle vb. söyleme).					
7	Gerektiğinde birinin sözünü nezaketli bir şekilde kesmek için uygun sözler kullanır (bir şey söyleyebilir miyim, beni biraz dinler misin vb.)					
8	Konuştğu kişiyle yakın mesafede bulunur.					
9	Sorulan sorulara cevap verir.					
10	Konuşanın sözünü keser.					
11	Akranları ile oyun oynarken oyunbozanlık eder (oyunda sırasını beklememe, oyun esnasında arkadaşlarını rahatsız etme vb.)					
12	Arkadaşlarını şikâyet eder.					
13	İnsanları dinlerken sıkılır (oflar, poflar vb.)					
14	Biriyle konuşurken başka şeylerle meşgul olur (başka tarafa bakma, elleriyle ilgilenme, bir nesneyle ilgilenme vb.)					
15	Konuşurken başkasına söz hakkı verir.					
16	Başkaları ona yardım ettiğinde memnuniyetini jest ve mimikleriyle ifade eder.					
17	Başkaları ona yardım ettiğinde memnuniyetini sözel olarak ifade eder (teşekkür etme, sağ ol deme vb.)					
18	Arkadaşını üzdüğünde özür diler.					
19	Öğretmeniyle konuşurken, arkadaşlarıyla konuştuğundan daha farklı konuşur.					
20	Biri konuşurken dinler.					
21	Hayır ya da evet demek için bedenini kullanır.					
22	Duygularını ifade etmek için bakışlarını kullanır.					
23	Öğretmenin sözel olmayan ifadelerini (jest ve mimiklerini) anlar.					

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Emine Bilge ALTUNOK	İmza:		
Doğum Yeri:	Elazığ			
Doğum Tarihi:	1992			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece:	Okulun Adı:	Program:	Yer:	Yıl:
İlköğretim:	Elazığ İlköğretim Okulu		Elazığ	2006
Ortaöğretim:	Elazığ Anadolu Lisesi		Elazığ	2010
Yükseköğretim:	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Okul Öncesi Öğretmenliği	Konya	2015
Yüksek Lisans:	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Okul Öncesi Eğitimi	Konya	2019
Becerileri:				
İlgi Alanları:	Okul Öncesi Eğitimi, Özel Eğitim, Psikoloji			
İş Deneyimi:				
Aldığı Belgeler:	İngilizce Kurs Belgesi, Özel Eğitim Alanında Destek Eğitimi Verecek Uzman Öğretici Yetiştirme Kurs Belgesi, 14th International Teacher Education for Sustainable Development Culture and Education Certificate of Attendance, Diploma Onur Belgesi			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Doç. Dr. Abdülkadir KABADAYI			
Tel:				
Mail:	e.bilgee@hotmail.com			
Adres:				

